

Birgit-Brenda Panov

NOORTE TEADLIKKUS ILLEGAALSETEST MÕNUAINETEST TAPA VALLA NÄITEL

Lõputöö

Teenusmajanduse instituut

Sotsiaaltöö õppekava

Juhendaja: Jaanika Kirs

Mõdriku 2023

Mina,

Birgit-Brenda Panov,

tõendan, et lõputöö on minu kirjutatud. Töö koostamisel kasutatud teiste autorite, sh juhendaja teostele on viidatud õiguspäraselt.

Kõik isiklikud ja varalised autoriõigused käesoleva lõputöö osas kuuluvad autorile ainuisikuliselt ning need on kaitstud autoriõiguse seadusega.

Juhendaja

Jaanika Kirs (allkirjastatud digitaalselt)

Lõputöö on kaitsmisele lubatud teenusmajanduse instituudi direktori korraldusega nr 1-14/53 kuupäev 03.05.2023.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Birgit-Brenda Panov

sünnikuupäev: 06.02.2001

annan Tallinna Tehnikakõrgkoolile (edaspidi kõrgkool) tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Noorte teadlikkus illegaalsetest mõnuainetest Tapa valla näitel”

1. reprodutseerimiseks paberkandjal kõrgkooli raamatukogus avaldamise ja säilitamise eesmärgil;
2. elektroonseks avaldamiseks kõrgkooli repositooriumi kaudu;
3. kui lõputöö avaldamisele on instituudi direktori korraldusega kehtestatud tähtajaline piirang, lõputöö avaldada pärast piirangu lõppemist.

Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile ja kinnitan, et:

1. lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid ega muid õigusi;
2. PDF-failina esitatud töö vastab täielikult kirjalikult esitatud tööle.

Mõdrikul 04.05.2023 (allkirjastatud digitaalselt)

MÕISTED

Illegaalne – mitteseaduslik, seadusvastane, seadusega keelatud ([ÕS] Eesti Õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018)

Narkomaania – psüühiline või füüsiline sõltuvus, mis on tekkinud narkootiliste või psühhotroopsete ainete tarvitamise tagajärjel (Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus, 16.08.2022)

Narkootilised ja psühhotroopsed ained – käesoleva seaduse § 31 lõike 1 alusel kehtestatud nimekirjades loetletud ained ja ainete rühmadesse kuuluvad ained ning nende ainete isomeerid, estrid, eetrid ja soolad ning nimetatud aineid sisaldavad ravimid (Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus, 16.08.2022)

Mõnuaine – meelemürk ([ÕS] Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018)

SISUKORD

MÕISTED	3
SISSEJUHATUS	5
1 TEOREETILISED LÄHTEKOHAD NING ÜLEVAADE AINETEST	7
1.1 E. Eriksoni arenguteooria	7
1.2 Sotsiaalse õppimise teooria	8
1.3 Enimlevinumad narkootilised ained noorte seas	9
2 ILLEGAALSETE MÕNUAINETE LEVIMUS JA KÄTTESAADAVUS	17
2.1 Narkootiliste ainete levimus	18
2.2 Illegaalsete narkootiliste ainete kättesaadavus	19
3 UURIMUSE EESMÄRK, ÜLESANDED JA METOODIKA	21
3.1 Probleemipüstitus, eesmärk ja ülesanded	21
3.2 Andmete kogumise meetod ja analüüs	21
3.3 Valim ja konfidentsiaalsus	23
4 UURIMISANDMETE ANALÜÜS JA ARUTELU	24
4.1 Koolinoorte kokkupuude illegaalsete mõnuainetega	24
4.2 Koolinoorte tarbimisharjumused seoses mõnuainetega	27
KOKKUVÕTE	33
SUMMARY	35
VIIDATUD ALLIKAD	37
LISA	43
Lisa 1. Küsimustik	43

SISSEJUHATUS

Viimased aastad on näidanud, et noorte seas on jätkuvalt kasvu trendiks mõnuainete tarbimine. Eestis oli 2020. aasta seisuga 38% (üle kolmandiku) 15-16 aastastest õpilastest tarvitanud enda sõnul mõnda narkootilist ainet. 2015. aastal läbiviidud uuringuga võrreldes on jäänud näitaja samaks. Kuid kui vaadata varasemaid uuringuaastaid, siis on näha kasvutrendi narkootiliste ainete tarvitamises kooliõpilaste seas. 1999. aastal oli see 15%, 2003. aastal 24%, 2007. aastal koguni 30% ning 2011. aastal oli 32% õpilastest vähemalt kord elus tarvitanud narkootilist ainet. (Tervise Arengu Instituut, Narkomaania olukord Eestis 2020) Selle põhjal saame järeldada, et narkootiliste ainete tarvitamine kooliõpilaste seas on kasvutrendis.

Kuigi narkootikumide tarvitamine on pigem sotsiaalne nähtus, siis tähendab see siiski erinevate probleemide üles kerkimist. Tarvitamisega kaasnevad erinevad terviseprobleemid, haridustee katkemine, sõltuvus, tööturu passiivsus, kuritegevus ning ka koormus hoolekandesüsteemile ja tervishoiule. See kõik mõjub laastavalt ühiskonnale ning tekivad omakorda uued sotsiaalprobleemid, mis vajavad lahendust. (Sotsiaalministeerium, 2022)

Lõputöö teema on aktuaalne, sest mõnuained pole meie seast kadunud ning kooliõpilaste seas mõnuainete tarvitamine on kasvamas. Kindlasti on kõikidel mõnuainete proovijatel omad põhjused, miks on nad seda teinud. Kuid tihtipeale on nendeks põhjusteks sõprade ja teiste eakaaslaste poolne sotsiaalne survestamine ning tahe kuuluda kindlasse seltskonda või hoopis inimest mõjutavad mõned isiklikud probleemid, mis tegelikult vajaks hoopis teistsugust lähenemist.

Kindlasti ei saa mõnuainete tarbimist õigustada, aga tuleks püüda mõista, millistel põhjustel satuvad noored olukorda, kus tulevad mängu nii illegaalsed kui legaalsed mõnuained. Väga oluline on teha ennetustööd, mis puudutab ainete tarvitamist ning kuidas saaks seda vähendada.

Kuna narkootikume müüakse laialdaselt, on see muutunud kergemaks ka kooliõpilastele. Järjest rohkem noori tõdeb, et kui nad sooviks, siis nad saaksid endale narkootilised ained ka hankida. Kui 13% õpilastest arvas, et kanepit oleks võimatu kätte saada siis 34% vastasid hoopis, et kanepitooteid saaks kergesti kätte. Kui võrrelda seda eelmise uurimusega kus näitajaks oli 23%, siis näitaja on märgatavalt suurenenud. Uuring näitas ka seda, et kergemini on muutunud kättesaadavaks ka *ecstasy* ning rahustid. 26% õpilastest pidasid Ecstasy't kergesti kättesaadavaks, varasemal uurimusel oli selleks 19%. (Allaste, 2008, lk 24). On näha, et illegaalsete mõnuainete kättesaadavus on suureks

murekohaks. Kuna trend on kasvamas, siis tähendab see seda, et probleem on olemas ning vajab lahendamist.

Lõputöö eesmärk on välja selgitada millised illegaalsed mõnuained liiguvad enim noorte seas ning kuidas see on mõjutanud noorte igapäevaelu Tapa valla näitel.

Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. Anda ülevaade, millisel arenguperioodil satuvad noorukid mõnuainete küüsi toetudes E. Eriksoni arenguteooriale ning A. Bandura sotsiaalse õppimise teooriale.
2. Uurida, millised on täna kõige populaarsemad mõnuained Tapa valla noorte seas ning kuidas nad seda endale hangivad.
3. Selgitada välja noorte teadlikkus ja mõnuainete tarbimisharjumus ning millist mõju see on avaldanud nende igapäevaelus.

Antud töö koosneb neljast peatükist. Töö esimene osa hõlmab teoreetilisi lähtekohti, kus autor annab ülevaate E. Eriksoni arenguteooriast ja A. Bandura sotsiaalse õppimise teooriast. Peatüki teises osas tuuakse välja enim levinumad ained noorte seas ning kirjeldatakse uimasteid ning nende mõju inimese organismile. Töö teises peatükis räägitakse illegaalsete mõnuainete levimusest ning kättesaadavusest. Kolmandas peatükis kirjeldab autor uurimuse eesmärgi, ülesandeid ning töö metoodikat. Neljas peatükk käsitleb uurimisandmete analüüsi ning kus on toodud välja ka autoripoolsed järeldused ning ettepanekud.

1 TEOREETILISED LÄHTEKOHAD NING ÜLEVAADE AINETEST

1.1 E. Eriksoni arenguteooria

Kui tugineda E. Eriksoni arenguteooriale, siis teooria viies punkt käsitleb identiteeti vs rolliähmasust mis leiab aset vanuses 12-18. Kuna tegemist on üleminekuga noorukieast täiskasvanuikka, siis see on üks olulisemaid punkte elus. Et ebakindlusetunne kaoks, võivad teismelised katsetada erinevaid rolle ning tegevusi, mis mõjutavad nende käitumist. Erik Eriksoni jaoks on see aga oluline, kuna see aitab kujundada tugevat identiteeti ning suunataju, mis puudutab noorukite edasist elu ning kuidas nad tulevikus iseendaga toime tulevad. (Cherry, 2022)

Inimene tahab sobituda ühiskonda. Vanusest tulenev surve võib kaasa tuua mässi negatiivse identiteedi kehtestamise näol. (McLeod, 2018)

Eriksoni teooriast järeldeb, et osa isiksuse identiteedi aspekte kujuneb just lapsea kogemuste mõjul, olgu selleks siis perekond või hoopis teistes kultuurilistes kontekstides, nagu näiteks koolis. Identiteedi kujunemine ja säilitamine jätkub aga terve ülejäänud elu jooksul. (Butterworth & Harris, 1994, lk 321)

Eriksoni teooria järgi, kui nooruk kogeb sisemist ebakindlust murdeas, siis võib see viia väaridentiteedi kujundamisele, näiteks jäägitult samastumine noortekamba liikmena. (Kidron, 2019, lk 63)

Kuigi võib noortel olla suur vajadus pühenduda enda seatud eesmärkidele ja põhimõtetele, mis on olulised nende elu edasisel suunal, siis siiski on paljudel noortel äärmiselt raske teha rahuldavaid valikuid. Erikson on ka öelnud, et sellel perioodil püüavad segaduses noored oma identiteeti kindlaks teha tuginedes oma iidolitele või inimestele, keda peetakse oma eeskujudeks. (Ryckman, 2008, lk 185)

Noorukid võtavad kergesti omaks lihtsustatud ideoloogiaid, mistõttu järgivad nad neid üsna kergelt. Nad võivad aktsepteerida näiteks väärtushinnanguid, mida räägivad mõned kuulsused, kes on narkootikumide kasutajad või aktsepteerivad nad hoopiski kuritegelikke jõuke, kes näivad andvat lihtsaid vastuseid keerulistele probleemidele. Kuigi antud käitumisel on pigem hävitavad tagajärjed ning mis ei ole saanud kogukonna heakskiitu, siis paljud noored siiski väärtustavad seda. Olenemata ka sellest, kas kogukonna suhtumine sellesse on hea või halb. (Ryckman, 2008, lk 186)

Kuna antud eluperiood on väga oluline ning sellest sõltub edasine elu, siis tuleb pidada meeles, et noorukite toetamine on oluline. Seda seetõttu, et need noored, kes on ka päriselt saanud tunda toetust, on palju iseseisvamad, nad tulevad time ning oskavad kontrollida end ning endaga kaasnevaid tundeid. (Cherry, 2022)

Noorukiea kriisist edukalt väljumine toob kaasa truudusetunde. Esiteks on noored palju ausamad enda ning teiste vastu ning teiseks, nad on valinud välja endale sõbrad, kaaslased ning pühenduvad nendele inimestele. Ent noored, kes pole enda konfliktidele lahendust leidnud, neil võib tekkida negatiivne identiteet. Negatiivne identiteet tähendab aga seda, et käitutakse põlglikult ja vaenulikult sobivate ning soovitatavate rollide suhtes. Nende lojaalsus on aga suunatud ideoloogiatele ja inimestele, kes on hävitavad neile endile ning ühiskonnale. (Ryckman, 2008, lk 186)

12.-25. eluaastani arenevad inimesel eriti kiirelt aju otsmiku- ja kiirusagarad, mis vastutavad inimeste analüüsi- ja empaatiavõime ning ka enesekontrolli eest. Siin koahl tuleks meeles pidada, et oht sõltuvusse sattuda on suur. Isegi suurem kui täiskasvanutel, kuna enesekontrolli eest vastutav aju osa on noorukitel alles välja arenemas. (Praats, 2022)

1.2 Sotsiaalse õppimise teooria

Albert Bandura on pakkunud välja sotsiaalse õppimise teooria, mis rõhutab teiste hoiakute, emotsionaalsete reaktsioonide jälgimise ja käitumise jäljendamise tähtsust. Sotsiaalse õppimise teooria käsitleb seda, kuidas nii kognitiivsed kui ka keskkonnategurid mõjutavad meid ning meie õppimist ja käitumist. (McLeod, 2023)

Sageli juhtub siiski seda, et inimesed ei kasuta sotsiaalsest keskkonnast õpitut koheselt pärast teabe saamist, vaid kunagi hiljem, kui on saabunud selleks sobiv hetk. Siiski tuleb meelde jätta, et sotsiaalse õppimise vahendusel ei õpita ainult ühiskonna poolt aktsepteeritavat käitumist, mistõttu võib ka ette juhtuda seda, et omandatakse ka antisotsiaalseid käitumismalle. Sellest tulenevalt tuleb ka olla tähelepanelik täiskasvanutel, tuleb jälgida, kuidas nad käituvad ning millised näevad välja nende enda reageerimised erinevatele sündmustele. (Teppan)

Sotsiaalne suhtlus, millel on suurim mõju, on seotud just inimestega, kes olid meile suureks kasvades olulised. See võib hõlmata peale meie vanemate ning teiste lähedaste pereliikmete ka meie õpetajaid kooliteel või hoopiski naabreid. Näiteks võib nimetada seda sotsiaalseks õppimiseks, kui laps on jälginud vanemaid ning nende käitumismalle aastaid ning näinud, mis moodi tullakse stressiga toime. Kui vanemad on stressis ning leevendavad seda mõnuainete tarbimisega, siis väga suure tõenäosusega

omandab selle käitumisviisi ka nende laps, sest see on andnud positiivse tulemuse ning laps on arvamusel, et see ongi täiesti õige käitumine ning rakendab seda oma edaspidises elus. (Social Learning Theory and Addiction, kuupäev puudub)

Kindlasti ei mängi sotsiaalse õppimise puhul rolli ainult vanemad ning lähisugulased. Samamoodi saame õppida ka oma sõpradelt ning töökaaslastelt, kui oleme vanemaks saanud. Kuna inimloomus eeldab teistelt õppimist, siis kahjuks tähendab see ka seda, et me õpime ka teiste pealt negatiivseid käitumismalle, olgu selleks siis alkoholi tarvitamine või hoopiski uimastite proovimine (hiljem võib sellest isegi välja kujuneda harjumus). Isegi kui on lapsepõlves vanemad korduvalt öelnud, et narkootikumide tarvitamine on ohtlik, siis hilisemas eas teiste vaatamine, kuidas mõnuaineid tarvitatakse võib kujundada meie arvamust ainetest ning tekitada ka emotsionaalseid reaktsioone. Sotsiaalse õppimise teooria väidab ka seda, et meie keskkond sõltuvuse tekkimisel on samamoodi mõjukas, nagu on seda geneetika. Teiste käitumise jälgimine võib meid samamoodi muuta sõltuvuse suhtes haavatavaks. (Hired Power, 2017)

1.3 Enimlevinumad narkootilised ained noorte seas

Narkootikumid ehk uimastid on ained mis mõjutavad psüühikat ning mille tagajärjel võib tekkida kergesti haiguslik tung nende pidevaks tarvitamiseks ning mis on siseriiklikult või rahvusvaheliste lepetega tunnistanud narkootikumideks. (Jänes, kuupäev puudub)

Narkootikumide tarvitamiseks on palju erinevaid viise – närimine, söömine, joomine, inhaleerimine ehk ninna tõmbamine, nuusutamine ja süstimine, kas siis lihasesse või veeni. Mis puudutab aine toime kiirust, kestvust ning intensiivsust on seotud manustamisviisiga. Manustamisviisist sõltub narkootilise aine jaotumine ning imendumine inimese organismis. (Otter, 1997, lk 16)

Mõnuainete tarbimine mõjutab organismi. Kuna manustamisviise on mitmeid, siis kõige kiiremini hakkab aine mõjuma just süstides. Süstides just seetõttu, kuna siis satub aine otse vereringesse. Mis puudutab suukaudu manustamisesse, siis selle mõju ei ole nii äkiline. Samuti leidub ka narkootilisi aineid, mille kahjulik mõju saab selgeks alles siis, kui on toimunud pikaajaline tarvitamine või on tarvitatud suuri koguseid. (Narko.ee, kuupäev puudub)

Kanep

Tänavanimetusteks on ganja, savu, toss. Kanep on pikaajalisema kasutusega aine Euroopas. Aine on kõige sagedamini kasutatav ebaseaduslik uimasti, mida on 20% 15-24 aastaste vanuserühmas, kes on tarvitanud. Nii Euroopas kui ka rahvusvahelisel tasandil tekitab tarvitamise teema poliitilist kui ka avalikku huvi, just sel põhjusel, et uued arengutendentsid on arutelude põhjuseks, kuidas riik ja ühiskond peaksid sellele ainele reageerima. Mõned riigid on ka kanepi legaliseerinud, kaaludes regulatiivsete ja kontrollmeetmete kasu ja kulusid. Kuna aga kanepi tarvitamine on muutunud populaarseks just noortemate seas, siis see omakorda aga suurendab kuritegevust noorte hulgas ja kujutab ohtu tervisele. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2019, lk 16)

Kanepitaimedes ja taimede ekstraktides on palju eri kannabinoide, kuid mis avaldab kõige rohkem inimese organismile mõju ning võib viia sõltuvuseni on THC ehk delta-9-hüdrokannabinoöl. Kõik kanepisordid, mille THC protsent on üle 0,2% on käitlemiskeelu all. Samuti on lisatud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirja ka kanepisordid, mis ei ole kantud Euroopa Liidu ühtsesse põllukultuuride sordilehte. (Tervise Arengu Instituut, 2021)

Kui kanepit tarvitada, siis muutub tarvitaja maailmataju ning käitumine. Tarvitaja on jutukas, naerab palju. Aja- ja ruumitaju, kriitikameel, keskendumisvõime, mälu, reaktsiooni- ja koordinatsioonivõime nõrgenevad. Põhilisteks toimeteks on kanepi puhul lõõgastustunne, eufooria, söögiisu suurenemine (eriti magusa järele) ning meelte suurenenud tundlikkus. Samuti punased silmad, südame kiirenenud löögisagedus, kehatemperatuuri langus. Kui tarvitada suuri koguseid, siis võivad tekkida tajumoonutused ning paanika- ja ärevushood on väga võimalikud tekkima. Mis veel võivad ilmned sageli tarvitamisel ja eriti suurtes kogustes, on pidev iiveldus ning oksendamine. (Narko.ee, kuupäev puudub)

Pikaajalisel tarvitamisel on osal tarvitajatest täheldatud pidevat väsimust, huvi kadumist ümbritseva vastu, keskendumisraskuse ilmnemist ning mäluhäired. Kanepi tarvitamine võib suurendada ka järgmiste tüsistuste tõenäostust:

- Paanikahood
- Psühhoosid
- Õnnetusjuhtumid (eriti liiklusõnnetused)
- Arukuse ja kognitiivsete oskuste langus. (Narko.ee, kuupäev puudub)

Kanepi tarvitamist on hakatud ka seostama skisofreenia ning teiste vaimse tervise probleemidega. Tõsisemaks kanepi suitsetamise varjupooleks on probleemid, mis puudutavad just inimeste vaimset tervist. Kui muidu sellest hoiduvate inimeste seas on kogenud meelepetteid, hallunitsinatsioone või luule koguni 7 inimest 1000st, siis regulaarsete tarvitajate hulgas on see näitaja 14. Rootsis tehtud uuring 50 000 noormehega näitas, et enne täisealiseks saamist ja enam kui kümme korda suitsetanud noortel oli risk skisofreeniasse haigestuda kaks korda kõrgem kui muidu. (Oidermaa, 2014)

MDMA ehk *ecstasy*

Tänavanimetusi ainel on mitmeid, näiteks jupp, ketas, komm, punn. MDMA ehk *ecstasy* on sünteetiline uimasti. Uimasti on küll keemiliselt seotud amfetamiinidega, aga selle toime on erinev. MDMA-d tarvitatakse üldjuhul tablettidena, kuid MDMA-d saab manustada ka pulbrilisel ja kristalsel kujul. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2019, lk 31). MDMA on laiemalt tuntud *ecstasy* nime all oleva ainega. Tegu on pigem klubinarkootikumiga, mida tarbitakse kas reividel või elektroonilise muusika üritustel.

MDMA-d peetakse ka uimastiks, mis rikastab empaatiat. 1970. aastatel, kui aine oli veel legaalne, kasutasid seda psühhoterapeudid sageli grupi- ja paariteraapiates omavahelise suhtlemise parandamiseks. Väikestes kogudes ja kontrollitavas olukorras võib MDMA esile kutsuda heaolutunde ja vähendada samal ajal inimese psühholoogilisi kaitsemehhanisme. (Rogers & Goldstein, 2002, lk 72)

Kui ainet võtta kapsli või tableti kujul, siis inimene hakkab selle mõju tundma kuskil 45 minuti jooksul peale manustamist. Toimete haripunkt on kuskil 15-30 minuti jooksul peale esmakordset tunnetamist ning kestavad ligi 3 tundi. Kõik oleneb ka alati aine puhtusest. Kõrvaltoimed võivad kesta mitmeid päevi. Tavaliselt kui inimesed teevad MDMA-d, võetakse üks kuni kaks tabletti, iga tablett sisaldab tavaliselt 50-150 milligrammi MDMA-d. Kui aine toime hakkab kaduma, võtavad inimesed tavaliselt kohe teise tableti peale, suurendades annuste kombineerimisel riske. (National Institute on Drug Abuse, 2017)

Peale selle, et aine tarvitamisel võib esineda mitmeid kõrvalmõjusid, näiteks hammaste plagisemine, kõrge kehatemperatuur, iiveldus, ähmane nägemine ning krambid, siis aine tarvitajad võivad kergemini langeda ka kuritegude ja ärakasutamise ohvriteks. Ohvriteks seetõttu, kuna *ecstasy* tekitab lähedustunde ning tõuseb sensuaalsus. (Narko.ee, kuupäev puudub)

Paljud kasutajad on saanud isegi aine mõõduka annuse korral depressiooni ning rahutusseisu. MDMA ja alkoholi koostoime on suuresti teadmata, kuid alkohol võib kindlasti suurendada *ecstasy* tõttu põhjustatud vedelikukaotust, mis tõttu on suurenenud oht saada kuumarabandus. Aine võib tekitada ka krampe ja vererõhu langust. Kui võtta suuremaid annuseid, võivad tekkida hallutsinatsioonid. On uurimusi, mis on näidanud, et kasutajatel võib aine põhjustada ajukahjustusi, samuti ka psühhiaatrilisi komplikatsioone (psühhoos, paanikahood), mis näitab aga seda, et närvirakud on saanud suuresti kahjustada. (Otter, 1997, lk 47)

GHB

Kuna küsitluses toodi välja ka GHB aine, siis autor otsustas kirjeldada veidi GHB ainet teoreetilises osas, et saaks rohkem selgust, millise ainega on täpsemalt tegemist ning milline on aine mõju inimese organismile.

GHB ehk gammahüdroksübutüraat on kesknärvisüsteemi pärssiv aine ehk depressant. (Ida-Tallinna Keskhaigla)

Illegaalsel turul müüakse GHB-d enamikel juhtudel läbipaistva vedelikuna, mis on soolaka maitsega. Ebameeldivast maitsest pääsemiseks segatakse seda ainet tihtipeale mahla või mõne muu karastusjoogiga. Antud ainet tarvitatakse *ecstasy* või amfetamiini alternatiivina pidudel. Kui tavaliselt GHB-d juuakse, siis on tarvitavaks annuseks pool plastpudeli korgitäit või kuni üks korgitäis, mis on vahemikus 3-7 ml. Gammahüdroksübutüraadi mõju algab 15-30 minuti pärast ning kestab kuni 3 tundi. Ent aine jääknähud võivad püsida kuni 10 tundi. Ebaseaduslikult müüdüa aine kangus on väga erinev (kuni 80%) ning millest tuleneb oht, et ainet tarvitatakse enesele teadmata liiga palju. Samuti ei saa kunagi olla kindel aine puhtuses. (Narko.ee, kuupäev puudub)

Kui tarvitada ainet väikeste annustena korral, siis võib selle mõju olla sarnane alkoholiga. Ehk inimene on lõbusam, jutukam ning tõuseb seksuaalne erutuvus, viimast on täheldatud eriti meeste puhul. Peale aine tarvitamist jääb tihtipeale tarvitaja magama ning ärgates on mäluhäired. Tihtipeale ei mäletada mis juhtus aine tarvitamise ajal ega ka enne seda. Kuna peale ärkamist tarvitaja enamasti ei mäleta, mis juhtus, siis seda ainet on kasutatud ka inimeste uimastamiseks enne seksuaalset väärkohtlemist. Kuna GHB mõjub erinevalt, siis paraku on väga suur oht uimasti üleannustamiseks. Aine võib tekitada krampe, liigset higistamist, oksendamist, teadvuse kaotust või ähmastumist ning raske mürgistus võib viia surmani. (Narko.ee, kuupäev puudub)

Amfetamiin

Ka amfetamiinil on mitmeid nimetusi, kuidas ainet kutsutakse. Näiteks ants, näff, sitt, spiid. Esimest kolme võib kuulda kõige tihedamini. Amfetamiin on väga tugev kesknärvisüsteemi stimuleeriva toimega narkootiline aine. See on sõltuvust tekitav aine ning mida tihtipeale kuritarvitatakse. Amfetamiin võib välja näha nagu pulber või siis kristalliline. Aine värvus võib varieeruda, olgu see kas valge või koguni roosakas. Aine toime on sarnane kokaiinile, mis põhjustab dopamiini, serotoniini ja norepinefriini vabanemist. Amfetamiin võib mõjuda erinevalt. Lühiajalise tarvitamisega võib kaasneda eufooria, suurenenud enesekindlus, paranenud keskendumisvõime, unetus, vähenenud söögiisu, laienenud pupillid (nagu enamus narkootiliste ainete puhul), kiire ja ebaregulaarne pulss ning hammaste krigistamine ja lõualuude kokkusurumine. (McGill, 2002, lk 84)

Amfetamiini tarvitatakse suukaudu, suitsetades, süstides või ninna tõmmates. Aine manustamisviisist oleneb, millal mõju algab. Amfetamiini mõju kestvuseks on mõned tunnid. Toime oleneb enamasti sellest, milline on inimese meeleolu ning teda ümbritsevast keskkonnast aine manustamise ajal. Tarvitamisest toibumine võib võtta mitmeid päevi, mis võib kaasa tuua masenduse ja väsimuse, kuid tarvitamise tõttu ei suudeta uinuda. (Narko.ee, kuupäev puudub)

Amfetamiinide kasutamisel on esinenud üleannustamist harva, kuid suurte annustamine tarvitamine võib siiski põhjustada teadvusetust, südamepekslemist. Meeldiv optimism ning eufooria võivad muutuda üliaktiivseks agressiivsuseks. Samuti aine tarvitamisel (tavaliselt mitme ööpäeva jooksul) on häiritud uni kui ka ärkveloleku rütm, mistõttu võivad ilmned ärevus ning tagakiusamislul. (Otter, 1997, lk 37-38)

Aine liigsel tarvitamisel võivad kaasneda ka südame- ja veresoonkonnaprobleemid (ka insult), alatoitumus (kuna manustamise tõttu kaob söögiisu), lihaste lagunemine ning kognitiivsete võimete vähenemine. Noorukitel, kellel on südameprobleemid, võib amfetamiinide tarvitamisel tekkida äkksurma oht. (Newman, 2017)

Kokaiin

Kokaiin on aine, mis on tugevat sõltuvust tekitav stimulant. Tänaval kutsutakse kokaiini kiiruseks, koksiks, kokaks ja lumeks. Aine on valmistatud Lõuna-Ameerikast pärit kokataime lehtedest. Kokaiin näeb välja peene valge kristalse pulbrina. Diilerid segavad ainet kasumi teenimiseks tihti ka jahu ja maisitärklisega. Kokaiini võidakse segada ka erinevate stimulantidega nagu näiteks amfetamiin või sünteetiliste opioididega. Sünteetiliste opioididega segamine kokaiinile on väga

riskantne, sest tarbijad ei tea, et aine pole puhas ning see muudab selle veel ohtlikumaks. (National Institute on Drug Abuse, 2021). Kokaiini segamine tihtipeale teiste ainetega tähendab seda, et väga keeruline on leida puhast kokaiini ning mistõttu võivad tagajärjed aine tarvitamisel olla traagilised ning tekitada eluohtlikke olukordi.

Kokaiini tavaliselt tõmmatakse ninna. Samas on tarvitajad seda ka igemetesse hõõrunud ning süstinud. Kokaiini saab ka suitsetada, kuid selle terminiks on *crack*. (ADF, 2023)

Kokaiin mõjub kesknärvisüsteemile meeleolu tõusuga. Aine tarbijal suureneb vaimne ja füüsiline energia, väsimustunne kaob ning omalaadne teadvus teravneb. Just nende tunnete tõttu on inimesed korduvalt ainet kasutanud, kuigi tegemist on ebaseadusliku aienaga. Kuid kokaiini mõju on pigem lühiajaline ning umbes 30 minuti pärast on heaolutunne möödunud ning asendunud väsimusega. (Jänes, kuupäev puudub)

Ainet ninna manustades saabub uimasti mõju kiiresti. Peale eufooria, õnnetunde, lõbususe ning seksuaalsuse suurenemisele järgnevad ärevus ning rahutus. Suured annused võivad põhjustada isegi teadvuse kaotamist. Kokaiini perioodiline tarvitamine võib põhjustada agressiivset ja vägivaldset käitumist, millega võivad kaasneda ka jälitusmaania tugevad ilmingud. Üleannustamine võib viia südameseiskumiseni või koguni surmani. Siiski, kui ainet tarvitatakse järjepidevalt ning seejärel katkestatakse, võib katkestamine põhjustada ärajätunähte, milleks on väsimus, liigsöömine- ja magamine ning depressioon. (Otter, 1997, lk 32)

LSD

Noorte seas võib kuulda, et ainet kutsutakse ellekaks ning ruuduks. LSD ehk lüsegiinhappe dietüülamiid on üks tuntumaid ja tugevamaid hallutsinogeene. See on aine, mis võib muuta inimese ettekujutust reaalsusest ning moonutada erksalt meeli. LSD'd tuletati algselt tungalterast ja muudel teradel kasvavast seentest, kuid tänapäeval kasutatakse vaid sünteetilist LSD-ed. (CAMH, kuupäev puudub)

Kuna tegemist on hallutsinogeeniga, siis võivad aine mõju all inimesel tekkida hallutsinatsioonid ja psühhootiline seisund. Hallutsinogeenid on tuntud just *flashback*-efekti tõttu, mis tähendab, et tarbijal võivad tekkida peale LSD tarvitamist meelepetete kordumine, olenemata sellest, kas möödas on päevad, nädalad või koguni ka aastad. (Tervise Arengu Instituut, 2015)

Ainet võetakse enamasti suu kaudu, kuid samas võib selle ka vees lahustada ning sisse süstida. LSD ise on mõõtmelt väiketähe suurune ning koosneb kuivatuspaberitükile imendunud väiksest

vedelikutilgast. Paberiruudud on tavaliselt illustreeritud erinevate kujutistega popkultuurist. See väike punktisuurune kogus mõjutab meeleolu ning inimese taju. Inimene võib näha helisid ning kuulda värve, moonduv nii ajataju kui ka kehakuju tajumine ning samuti võib suurened a eneseteadlikkus. Aine ei näi tekitavat füüsilist sõltuvust. (McGill, 2002, lk 96-97)

LSD mõju kestab keskmiselt 6-12 tundi. Kuid kuna aine on väga tugeva hallutsinogeense toimega, siis peale intensiivse kogemuse ning hallutsinatsioonidele võivad tarvitajad tunda ka kehast väljumise tunnet. Kui kohesteks mõjudeks on helide ja lõhnade võimeldumine, moonutatud ajataju ning impulsiivne käitumine, siis paraku on mitmeid mõjusid täheldatud pikaajalisest tarvitamisest. Nendeks on näiteks *bad tripid* ehk ebameeldivad kogemused (näiteks hirm hulluks minemise ees), psühhootiline seisund, kadunud enesekontroll, kiired meeleolude vaheldumised, moonutatud taju ning koordinatsiooni halvenemine. Samamoodi on häiritud ka mõttekäik. Hallutsinatsioonid ning reaalsustaju kadumine võivad kaasa tuua aga õnnetusjuhtumid ning depressioon, mida tuntakse uimasti toime lõpul, võib kaasa tuua enesetapumõtted. (Narko.ee, kuupäev puudub)

Seened

Psilotsübiini või ka „maagilisi seeni“ tarbitakse just nende hallutsinogeense toime tõttu. Seened esinevad looduslikult. Kuna tegemist on ainega, mis on tunnetust ning taju muutev, siis on tegu psühhedeelikumiga. See tähendab, et ained võivad muuta ning mõjutada inimese meeli, peale mõtlemise, ajataju ja emotsioonide võivad tarvitajad näha või kuulda asju, mida pole isegi olemas. (Alcohol and Drug Foundation, 2022)

Seeni võib süüa kas värskelt või kuivatatult. Ning kui pulbristada näiteks psilotsübiini, siis võib seda ka nuusutada või süstida. Samas immutatakse seeni ka tee sisse, lisatakse keedetud toitudele või hoopiski lisatakse pulbristatud kujul ka mahlale. (Poison & Drug Information Service & Alberta Health Services, 2019)

Samuti nagu teiste ainetega, siis ka seened mõjutavad kõiki erinevalt. Kõik oleneb sellest, kui palju seeni võetakse, kus kohas sa viibid, mida sa ootad, milline on varasem uimastitarbimine jne. Tegureid on palju, mistõttu võib ühe inimese kogemus erineda täielikult mõne teise omast. Seente mõju saabub kuskil 30 minuti jooksul ning kestab ligikaudu 3-6 tundi. Mõju on tugevaim 3-4 tunni jooksul. Peale selle, et seente tarvitamisega võib inimene kogeda erinevaid nägemusi, siis paraku võivad kaasneda ka terviseprobleemid. Seente võtmise ajal võib inimene tunda pearinglust või pööritust, vererõhk tõuseb, pulss kiireneb. Samuti võib tunda ka ärevust ning külmavärinaid, tekkida võib ka iiveldus ning oksendamine. Kuna seened võivad ka negatiivselt mõjutada, siis võib juhtuda ka see, et tarvitaja

saab ebameeldiva kogemuse (*bad tripi*). (Poison & Drug Information Service & Alberta Health Services, 2019)

Mis on aga kõige sagedamini kaasnevad nähtused seente tarvitamisel, on ärevus, mäluhäired, motivatsiooni vähenemine ning meelepetted ainet tarvitamata. Siin kohal võib rääkida ka *flashback-ide*st, kus võivad meelepetted taastuda ka kuid või aastaid hiljem ilma, et inimene tarvitaks hallutsinogeene. On ka täheldatud, et psilotsübiin võib kaasa aidata ka teiste psüühiliste haiguse avaldumisele. Aine sõltuvust ei tekita, kuid võib inimese organismis tekkida aine suhtes tolerantsus, mistõttu võib organism vajada suuremaid koguseid efekti saavutamiseks. Seente tarvitamise puhul on rasked mürgistused ja surmajuhtumid pigem harvad. Ent suur risk on aga seotud traumade ja kontrollimatu käitumisega. (Narko.ee, kuupäev puudub)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kuna tihtipeale proovitakse aineid varajases eas, kus toimuvad veel arengud ajus ning organismis, siis puudub noortel igasugune teadlikkus, kui puhta ainega tegemist on ning mida see tegelikult noore inimesega teeb. Leian, et väga oluline on tegeleda ennetustööga ning informeerida noorukeid ainetest ning nende ohtlikkusest, sest kui seda ei tehta, võivad tagajärjed olla väga traagilised ning tehtud tegu enam tagasi võtta ei saa.

2 ILLEGAALSETE MÕNUAINETE LEVIMUS JA KÄTTESAADAVUS

World Drug Report 2022 kohaselt kasutas uimasteid 2020. aastal kogu maailmas umbes 284 miljonit inimest, kelle vanuseks oli 15-64 ning mis on 26% rohkem kui eelmisel kümnendil. Uimastite tarbimine on kasvanud eelkõige nooremate seas ning tänase seisuga on paljudes riikides tarbimise tase kõrgem kui eelneval põlvkonnal. Uuringust selgus ka see, et Aafrikas ning Lääne-Ameerikas moodustavad alla 35-aastased inimesed enamiku uimastitarbimise häirete tõttu ravitavatest inimestest. (UN Office on Drugs and Crime, 2022)

Kui vaadata näiteks naaberriike, siis ka Soome on hädas uimastitarvitajatega. Kui muidu on Soomet peetud sageli eeskujuks, just tänu oma tervishoiusüsteemile ning madalale kuritegevuse määrale, siis nüüdseks on pilt veidi muutunud. Andmed näitavad, et Soome on Euroopa Liidu riik, kus sureb alla 25-aastaseid inimesi narkootikumide tõttu kõige rohkem. (Brelie & Butler, 2023)

2022. aastal oli ligi 30% hukkunutest 25-aastased või hoopis nooremad. Ning just uimastitarvitajad surevad meie naaberriigis keskmiselt kümme aastat nooremalt kui teistes Euroopa Liidu riikides. Paljud surmad on tingitud just ainete üleannustamistest nagu näiteks buprenorfiin ja bensodiasepiin, mida on leitud organismidest. (Brelie & Butler, 2023)

Mis puutub aga ainete kuritarvitamise poliitikasse, siis juurdepääs ravile ei ole ainus probleem Soomes. Soome Tervise ja Heaolu Instituudi (THL) läbiviidud viimases Soome üliõpilaste tervise ja heaolu uuringus (KOTT 2021) selgusid andmed, et 23,3% kõrgkoolide üliõpilastest on kas proovinud või korduvalt tarvitanud mõnda joovastavat ainet, ravimit või hoopiski ravimite kombinatsiooni ja alkoholi mingi aja jooksul. Registreeritud narkokuritegu võib aga tulevase õpilase elule pöördumatut mõju avaldada. (National Union of University Students in Finland, 2022)

Ning kui vaadata ka meie teist naaberriiki, milleks on Läti, siis ka seal on suur murekoht. Uuringu käigus, kus uuriti sõltuvusainete kasutamise levimust elanikkonna hulgas 2020. aastal selgus, et 15% Läti elanikest on elu jooksul proovinud marihuaanat, mille protsent on tunduvalt kõrgem kui 2015. aastal, kui selleks oli 9,8%. (Beekmann, 2022)

15-16-aastaste õpilaste seas oli proovinud marihuaanat 26%, mis on aga 8% rohkem kui 2015. aastal. Samuti selgus ka see, et 8,4% Läti kooliõpilastest on tarvitanud ka teisi uimasteid, kui jätta välja kanep. (Beekmann, 2022)

Mis puudutab narkomaaniat ning Eestit, siis Eestis on tekkinud tõsiseid probleeme. Märkimisväärselt on kasvanud isikute arv, kellel on sõltumuseainete kasutamisest kaasnud psüühika- ja käitumishäired ning kes on pöördunud psühhiaatrite poole. Veel rohkem on kasvanud inimeste arv, kes kuritarvitavad opiaate, rahusteid ning uinuteid. (Otter, 1997, lk 15)

Kõige uuemad andmed mis puudutavad narkootikumide tarvitamist Eestis on pärit 2020. aasta Eesti täiskasvanute elanike tervisekäitumise uuringust, kus kokku oli elu jooksul 16-64 aastastest elanikest tarvitanud narkootilisi või psühhotroopseid retseptiravimeid ilma arsti korralduseta 13% inimestest, 7% viimase 12 kuu ning 6% viimase 30 päeva jooksul. Uuring näitas, et naiste hulgas oli tarvitamine madalam. Uuringust selgus, et meeste hulgas oli tarvitamist rohkem (17%) ning naiste puhul oli selleks 11%. Narkootikumide tarvitamine oli kõrgem nooremates vanusegruppides. Selgus, et 4,5% vastanutest olid viimase 30 päeva jooksul tarvitanud kanepit, millele järgnesid rahustid/uinutid (1%), ecstasy (0,9%), amfetamiinid (0,6%), kokaiin (0,5%), LSD (0,4%) ning viimaseks oli GHB (0,1%). (Tervise Arengu Instituut, 2022)

2.1 Narkootiliste ainete levimus

Statistika Eesti kohta näitab, et suurem osa rahvastikust sureb uimastite üledoosi tõttu kui üheski teises Euroopa riigis. See tähendab, et Eestis on oma olemuselt narkosurmade tõttu täiesti tipus. Surmade põhjuseks on ebaseaduslikult omandatud retseptiravimid – peamiselt fentanüül ning teised opioidid. Euroopa Liidu agentuuri Euroopa Narkomaania Seirekeskuse avaldatud uuringust selgus, et Eestis oli 2017. aastal 110 uimastitest põhjustatud surma. (Economist, 2019)

Kui levimusuuringutes annavad vastajad enda tarvitatud mõnuainetele ning tarvitamissagedustele subjektiivse hinnangu, siis on vaja kogu terviku jaoks ka objektiivsemat infot, mistõttu on üheks kogumismeetodiks kasutatud reoveeuuringut. Esimene katseuuring viidi läbi 2019. aastal Tallinnas, teine 2020. aasta sügisel Pärnus ja Tallinnas, kolmas uuring aga 2021. aasta sügisel Tartus ning Narvas. Antud uuring näitas, milliseid uimasteid antud piirkondades tarvitati ning milline oli nende ainete tarvitamise jääkide kontsentratsioon reovees. Uuringust selgus, et kõigi nelja linna puhul olid enim tarvitatud aineteks kanep ning amfetamiin. Kanepile ja amfetamiinile järgnesid metamfetamiin, kokaiin ning MDMA. Ühtlaselt on saadud jälgitud ka trendi, kus MDMA, amfetamiini ning metamfetamiini kontsentratsioonid reovees olid suurimad just nädalavahetustel. Tulemusi seostati sellega, et aineid tarbiti meelelahutusotstarbel. (Tervise Arengu Instituut, 2022, lk 2)

Mis aga puudutab narkootikume süstivate inimeste arvu, siis Eestis on 2015. aasta andmetele tuginedes 15-44-aastaste vanusegrupis ligi 8600 inimest. Narkootikume süstivate inimeste

riskikäitumise ning infektsioonhaiguste levimuse uuringute põhjal saab siiski öelda, et süstivate inimeste keskmine vanus on aastatega tõusnud. Kui peamiseks uimastiks mida süstiti oli varasemalt fentanüül kuni 2017. aastani, siis viimased aastad on näidanud, et fentanüüli kättesaadavus on vähenenud ning peamiseks aineks mida süstitakse nii Tallinnas kui Ida-Virumaal on amfetamiin. (Tervise Arengu Instituut, 2022)

Toetudes varasematele uuringutele (1995, 1999 ja 2003) siis on illegaalseid uimasteid tarvitanud kõige sagedamini Ida-Virumaa 15-16 aastased noored (41%). Samas teiste regioonide vahelised erinevused selle näitaja puhul 2011. aastal on pigem väiksed. Umbes kolmandik koolinoortest on narkootikume proovinud Põhja-, Kesk- ja Lääne-Eestis. Lõuna-Eestis oli selleks 27%. Kui võtta levimust maakondade lõikes, siis kõige rohkem illegaalseid narkootikume proovinud koolinoori on Jõgevamaal (41%), Harjumaal (38%) ja Ida-Virumaal (38%). Kõige vähem narkootikume proovinud noori oli aga Hiiumaal, kus oli selleks 7%. Linnade võrdluses on suurim osakaal Narva noorte seas (47%) ning vähim Tartus (21%). (Tervise Arengu Instituut, 2012, lk 29)

Suurim muutus on toimunud seoses uimastitarvitamisega noorte seas just Ida-Virumaal võrreldes 2007. aastaga, kus selgus, et viimase uuringuga võrreldes on uimasteid proovinud noorte arv tõusnud 11%. Samas selgus uuringust, et osakaal on vähenenud Lõuna-Eestis (8%) ja Põhja-Eestis, kus langus oli koguni 5%. Ent selgus, et Lääne- ja Kesk-Eestis on see jäänud aga samaks. Suurim langus uimasteid proovinud õpilaste osakaalus oli aset leidnud Tartumaal, kus selgus, et langus ulatus 26%-ni. Hiiumaal oli uimasteid proovinud õpilaste osakaalu langus 20% ning Läänemaal 15%. (Tervise Arengu Instituut, 2012, lk 29)

2.2 Illegaalsete narkootiliste ainete kättesaadavus

Iga aastaga, mil on uuringuid läbiviidud, on kasvanud õpilaste hulk, kes peavad narkootikumide kättesaadavust kergeks. Võrreldes teiste narkootiliste ainetega, siis on peetud kõikidel uuringuaastatel kõige kergemini kättesaadavamaks kanepit. (Allaste, et al., 2004, lk 29)

Kui tutvuda ka ESPAD-i uuringuga, mis keskendus Euroopa kooliõpilaste alkoholi, tubaka ja narkootikumide tarvitamisele, siis selgus, et elu jooksul oli Eesti koolinoortest vähemalt korra suitsetanud tavasigarette 48%, e-sigarette 54%, alkoholi oli tarvitanud 82%. Narkootikumidest oli enim tarvitatud kanepit – seda juba 20% õpilastest, millele järgnesid muud narkootikumid, mida olid tarvitanud 9% õpilastest. (Kender & Vorobjov, 2022)

Ka Tervise Arengu Instituudi poolt läbiviidavast uuringust selgus, et viimaste aastate jooksul ei ole koolinoorte hinnang kanepi kättesaadavusele muutunud. Endiselt peab ligi kolmandik õpilastest kanepi kättesaadavust kergeks. (Vorobjov & Tamson, 2020)

Kõige lihtsamaks peetakse narkootikumide kättesaadavust avalikel üritustel – diskod, peod, baarid, kohvikud, pubid. Teiseks tõenäoliseks kohaks on diileri enda kodu. Üks kõige olulisemaid näitajaid uimastite puhul on aga seltskonnad, kellega noorukid suhtlevad. Süvenedes andmetesse, siis selgub kurb tõsiasi – narkootiliste ainete juurde satutakse peamiselt sõprade kaudu. Uimasteid saadakse kas endast vanematelt sõpradelt, omaealiste käest või siis jagatakse neid omavahelistes ringides. 1999. aastal läbiviidud uuringust selgus, et peamiselt saavad noorukid narkootikume tasuta, see tähendab seda, et tegu on juhuslike tarbijatega, kes võtavad vastu ainult siis, kui pakutakse. (Allaste, 2000, lk 29)

Kui varasemalt oli ainus viis saada narkootikume läbi diileri tänava peal, siis nüüdseks on ajad muutunud. Sotsiaalmeedia ja internet on avanud ukse noorukitele, kus on diiler vaid ühe kliki kaugusel. Kui vaadata näiteks Facebooki, siis ei ole tegemist ainult platvormiga, kus saab sõpradega ühendust võtta. Sellest populaarsest suhtlusvõrgustikust on saanud uimastiäri viljakas turg, kus kaubeldakse narkootikumidega läbi salajaste Facebooki gruppide, olgu selleks kas *ecstasy*, *xanax*, LSD või kokaiin. Erinevate andmete põhjal ostavad teismelised narkootikume ka läbi teiste populaarsete rakenduste, nagu näiteks Snapchat ja Instagram. (Keller, 2020)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et narkootiliste ainete tarbimine kooliõpilaste seas on kasvanud. Siin kohal pole juttu ainult Eestist ning Eesti noortest. On näha, et ka teised Euroopa Liidu riigid on hädas noorte uimastitarvitajatega, nagu näiteks ka meie naaberriik Soome või Läti. Erinevad uuringud on aga näidanud, et ainete saamine on muutunud aina kergemaks, sest neid müüakse avalikel üritustel, olgu selleks kas klubid või baarid, kus noortel meeldib aega veeta nädalavahetusteti. Väga suur roll on ka sõpradel, kellega nooruk suhtleb ning siin kohal tuleks mõelda, kas seltskond kellega suheldakse, on õige.

3 UURIMUSE EESMÄRK, ÜLESANDED JA METOODIKA

Selles peatükis antakse ülevaade lõputöö kavandamisest. Peatükis on toodud välja uurimuse probleemipüstitus, töö eesmärk ning uurimisülesanded. Peatüki viimases osas selgitatakse töö raames kasutatud andmete kogumisviisi ja analüüsi, samuti selgitatakse valimit ning kuidas tagatakse vastajate konfidentsiaalsus.

3.1 Probleemipüstitus, eesmärk ja ülesanded

Narkootikume müüakse laialdaselt, mis on tänapäeva ühiskonnas muutunud noortele ja kooliõpilastele lihtsalt kättesaadavaks. Järjest rohkem noori tõdeb, et kui nad sooviks, siis nad saaksid endale narkootilised ained ka hankida. Illegaalsete mõnuainete kättesaadavus on suureks murekohaks. Kuna trend on kasvamas, siis tähendab see seda, et probleem on olemas ning vajab lahendamist.

Lõputöö eesmärk on välja selgitada millised illegaalsed mõnuained liiguvad enim noorte seas ning kuidas see on mõjutanud noorte igapäevaelu Tapa valla näitel.

Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. Anda ülevaade, millisel arenguperioodil satuvad noorukid mõnuainete küüsi toetudes E. Eriksoni arenguteooriale ja A. Bandura sotsiaalse õppimise teooriale.
2. Uurida, millised on täna kõige populaarsemad mõnuained Tapa valla noorte seas ning kuidas nad seda endale hangivad.
3. Selgitada välja noorte teadlikkus ja mõnuainete tarbimisharjumus ning millist mõju see on avaldanud nende igapäevaelus.

3.2 Andmete kogumise meetod ja analüüs

Andmete kogumise meetodiks on autor valinud kvantitatiivse uurimismeetodi. Kvantitatiivne uurimistöö lähtub vaatest, mille järgi maailm on objektiivne reaalsus, mida on võimalik mingil viisil vaadelda ja mõõta või koguseliselt väljendada, st kvantifitseerida. (Õunapuu, 2014, lk 54) Uurimise objektiks on antud töö puhul Tapa valla koolide noored ning nende teadlikkus illegaalsetest mõnuainetest.

Kvantitatiivset uurimistööd iseloomustavad suur valim, statistilise valiidsuse olulisus ning arvandmete kogumine ja analüüs. Põhiküsimus on „Kui palju?” vastandina küsimusele „Miks?”.

Andmeid kogutakse meetoditega, mis annavad statistiliseks töötluseks sobivaid andmeid, näiteks struktureeritud küsimustikud, mis sisaldavad suletud lõpuga küsimusi. (Õunapuu, 2014, lk 55)

Andmestik on arvuline ja tulemused esitatakse tabelitena ning joonistena, et anda parem ülevaade. Kõik tabelid ning joonised on autor ise koostanud mis põhinevad uuringust saadud vastustel. Uuringu tulemused on kirjas sagedus- ja protsentjaotuses ning andmete analüüsiks kasutatakse Excelit. Tabeleid ning jooniseid kasutab autor töös, et panna uuringu tulemused tervikuna kokku ning esitab ka analüüsitud ja visuaalse sisu tekstina.

Küsitlusuuringu eeliseks on kvantifitseeritavad andmed, mida on hiljem võimalik analüüsida statistiliselt. Küsitluse eesmärgiks on koguda võimalikult palju informatsiooni suure hulga inimeste kohta, olgu selleks kas inimeste väärtushinnangud, tarbimisharjumused, eluolu või midagi muud. (Beilmann, 2020). Sellest tulenevalt leiab autor, et küsitlusuuringu läbiviimine 10.-12. klasside hulgas on põhjendatud, kuna soovib saada aimu nende teadlikkusest illegaalsetest mõnuainetest ning nende enda tarbimisharjumustest. Autor võttis ühendust mõlema kooliga e-posti teel, Tapa gümnaasiumi sekretär vastas väga kiirelt, et luba direktorilt on saadud. Mis puutub aga Tamsalu kooli, siis Tamsalu gümnaasiumilt ei tulnud algusest ühtegi vastust, ent siis edastas autor e-posti teel kirja koos küsitluse lingiga nii direktorile, õppealajuhatajale kui ka sekretär-personalitöötajale ning järgneval päeval hakkas vastuseid laekuma ka Tamsalu gümnaasiumi noortelt.

Andmekogumisinstrumentina kasutatakse küsitlust, mis on koostatud Google Forms platvormil ning mille linki jagatakse nii Tapa gümnaasiumi kui Tamsalu gümnaasiumiga, et küsimustik jõuaks õige sihtgrupini ning sellele vastaks võimalikult palju õpilasi.

Küsitlusele vastamine on vabatahtlik ning antud vastuseid analüüsitakse üldiselt, mitte individuaalselt. Autor keskendub küsimustega sellele, kui palju teavad Tapa valla koolide õpilased illegaalsetest mõnuainetest ning milline on olnud neil kokkupuude ainetega. Samuti ka sellele, millised on noorte enda tarbimisharjumused ning kui kergeks nad peavad illegaalsete mõnuainete kättesaadavust.

Küsimustiku analüüsis on välja toodud ka mõned vastused kursiivis, just seetõttu, kuna autor tõi need sõna-sõnalt välja laekunud vastustest.

Kuna uurimisandmete kogumine traditsiooniliste lähenemisviiside kaudu võib olla aeganõudev ning kulukas (näiteks posti- ja telefoniküsitlused) siis interneti ja e-põhistel tehnoloogiatel (veebiplatvormid) andmete kogumise viis on tõhusam küsitlusalternatiiv. Antud andmekogumisviisid koguvad osalejatelt lühikese aja jooksul rohkelt andmeid ning palju kiiremini, kui teha seda hoopis käsitsi. (Regmi, Waithaka, Paudyal, Simkhada, & Teijlingen, 2016)

Autor saatis küsimustikud koolidele 14. novembril ning küsimustikule said õpilased vastata kuni 22. novembrini.

3.3 Valim ja konfidentsiaalsus

Uuritava sihtgrupi määramine on oluline komponent uurimistöö metoodikas, mis tähendab populatsiooni ehk üldkogumi ja valimi kindlakstegemist. Populatsioon ja valim hõlmavad isikuid või isikute gruppe või sündmusi või etnograafilisi objekte või materjale, keda või mida hakatakse uurima. (Õunapuu, 2014, lk 137). Valimiks on Tapa gümnaasiumi ja Tamsalu gümnaasiumi õpilased 10.-12. klassist. Tegemist on eesmärgist lähtuva valimiga. Valimi liikmed valib uurija, lähtudes oma teadmistest ja kogemustest mõne grupi kohta. (Õunapuu, 2014, lk 144)

Kuna autor on teadlik, et digitehnoloogia ja sotsiaalmeedia kasutamine võib teatud viisil ohustada osalejate konfidentsiaalsust ning privaatsust, selletõttu peab rakendama ettevaatusabinõusid selle vältimiseks. (Global Social Work Statement of Ethical Principles, 2020) Antud töö puhul on konfidentsiaalsuse tagamiseks küsimustik anonüümne ning laekunud vastuseid näeb ainult küsimustiku läbiviija.

4 UURIMISANDMETE ANALÜÜS JA ARUTELU

Selles peatükis annab autor ülevaate läbiviidud küsitluse tulemustest, toob välja omapoolsed järeldused lähtudes uuringu tulemustest ning esitab võimalikud ettepanekud.

4.1 Koolinoorte kokkupuude illegaalsete mõnuainetega

Selles osas analüüsis töö autor Tapa ja Tamsalu gümnaasiumi 10.-12. klassidele saadetud küsimustiku (lisa 1) tulemusi. Küsitlus koosnes 15-st küsimusest, millest sisuküsimusi oli kokku 11. Küsimustiku eesmärgiks oli saada teada, kui teadlikud on Tapa ja Tamsalu koolide noored illegaalsetest mõnuainetest, kui palju on nad ainetega kokku puutunud ning millised on nende enda tarbimisharjumused. Küsimustikus osales kokku 90 õpilast, kellest 53 õpilast (58,9%) olid naissoost ning 37 (41,1%) vastanutest olid meessoost. Vanuseline jaotus oli 16-20 eluaastat.

Tabel 1. Küsimustikule vastanute vanuseline jaotus

Vanus	16	17	18	19	20
Vastajate arv	22	26	34	7	1

Tabeli koostamisel selgus, et kõige aktiivsemad küsitluse vastajatest olid 17.-18. aastased noored ning üks vastaja oli 20-aastane. Kokku vastas Tamsalu gümnaasiumist 43 õpilast (48,3%) ning Tapa gümnaasiumist oli vastanuid 47 (51,7%).

Vastajate arv oli ka veidi üllatav, sest autor oli eeldanud, et laekuvate vastuste arv on väiksem. Eeldati seda põhjusel, et tegu oli siiski küsitlusega, millele vastamine oli vabatahtlik ning tavaliselt on siiski lõputöid hõlmanud küsitlustest teated kinni pandud või koguni ignoreeritud. Seda just seetõttu, et noored ei viitsi tihtipeale neid täita, isegi kui nende täitmiseks kulub paar minutit.

Samas kuna vastajate seas oli naissoost isikute osakaal suurem, siis tekkis autoril ka selle kohta mõned eeldused. Esiteks võib eeldada, et tegelikult on noortel meestel rohkem olnud kogemusi ja kokkupuuteid illegaalsete mõnuainetega, kuid sellest ei räägita ja seetõttu jättis nii mõnigi küsitlusele vastamata. Teisalt võib olla ka põhjus selles, et sellest ei julgetagi rääkida, kuna tuntakse häbi või lihtsalt kardetakse, isegi kui tegemist on anonüümse küsitlusega ning sellest tulenevalt ei saagi teada, millised on nende teadmised uimastitest päriselt ning kogemused nendega selles valdkonnas.

Esimeseks sisuküsimuseks oli kas noored on teadlikud illegaalsetest ja legaalsest uimastitest. Sellele küsimusele vastasid kõik 90 õpilast. Vastustest selgus, et 68 õpilast on teadlikud uimastitest ning 22 (24,4%) vastasid, et ei ole teadlikud. Viimased aastad on näidanud, et noorte seas on jätkuvalt kasvamas mõnuainete tarbimine. Eestis oli 2020. aasta seisuga 38% (üle kolmandiku) 15-16 aastastest õpilastest tarvitanud enda sõnul mõnda narkootilist ainet (Tervise Arengu Instituut, 2020) Kuna aineid tarbivate õpilaste arv on kasvamas, siis tähendab see ka seda, et tegelikult teevad noored vahet legaalsel ja illegaalsel uimastil.

Järgnevalt oli autor esitanud ka kaks avatud küsimust, mille eesmärgiks oli teada saada, milliseid uimasteid noored teavad. Esimesena paluti nimetada vastajatel 3 illegaalset uimastit ning seejärel 3 legaalse uimastit. Mõlema küsimuse puhul erinesid vastajate arvud. Kui esimesele küsimusele vastas 84 õpilast, siis järgneval oli vastajaid vähem. Järgnevale küsimusele laekus vastuseid 79. See tähendab, et esimesele küsimusele jättis vastamata 6 inimest ning teisele küsimusele juba suurem hulk, ehk 11 vastajat.

Tabel 2. Õpilaste poolt välja toodud illegaalsed uimastid

Aine nimetus	Kokaiin	MDMA	Amfetamiin	LSD	Heroiin	Fentanüül	GHB	Kanep
Vastajate arv	45	18	29	21	24	8	3	60

Tabelist on näha uimasteid, mis toodi välja gümnaasiumiõpilaste poolt. Mis selgus aga 84 vastaja seast, oli see, et kõige rohkem oli välja toodud illegaalsetest uimastitest kanep, amfetamiin ning kokaiin. Nagu tabelist saab välja lugeda, siis kanep toodi välja 60 õpilase poolt, sellele järgnes kokaiin, mis oli välja toodud 45 õpilase poolt ning amfetamiin 29 noore poolt. MDMA-d, fentanüüli ning GHB-d toodi vähem. MDMA-d esines 18 õpilaste vastuses, fentanüüli 8 ning GHB-d 3 noore vastuses.

Kuna autor oli küsinud Tapa valla gümnaasiumiklasside õpilastelt ka legaalse uimastite kohta, siis legaalse uimastite puhul toodi välja suurema osakaaluga alkohol, tubakas ning ravimid. Järgnevas tabelis toob töö autor välja legaalsed uimastid, mida õpilased olid oma vastustes maininud. Kuigi narkomaania on Eestis suureks murekohaks, siis tegelikult kuritarvitatakse ka suurel määral teisi sõltumuseaineid, olgu nendeks kas opiaadid, rahustid või uinutid, mis tegelikult on legaalsed.

Märkimisväärselt on kasvanud isikute arv meie ümber, kellel on sõltumussainete kasutamisest kaasnenud psüühika- ja käitumishäired ning kes on pöördunud psühhiaatrite poole. (Otter, 1997, lk 15) Ning mis näitab, et tegelikult on illegaalsete ainete kõrval ka legaalsete ainete kuritarvitamine kasvamas.

Tabel 3. Õpilaste poolt nimetatud legaalsed uimastid

Aine nimetus	Alkohol	Tubakas	CBD kanep	Ravimid
Vastajate arv	50	38	16	31

Uuringust selgub, et vähemalt 50 õpilast olid legaalseks uimastiks nimetanud alkoholi, millele järgnes tubakas, mille tõid välja 38 õpilast. Samuti, mida väga paljud õpilased välja tõid legaalse uimastina olid ravimid. Palju oli toodud välja valuvaigisteid (paratsetamool, ibuprofeen) ning samuti retsepti- ja retseptita ravimeid. Osad õpilased kes olid ühe ainena välja toonud ravimid, olid ka sulgudesse lisanud ravimi nimega Xanax (neid vastanuid oli lausa 11) ning uinutid, mis olid välja toodud 8 noore poolt.

Tõttöelda oli antud vastuseid nende kahe küsimuse juures keeruline analüüsida, sest peale selle, et paljud vastused jäid laekumata, siis oli palju lisatud ka vastuseid, mida ei saanud arvesse võtta ega analüüsida, sest tegemist oli sõnade ning väljenditega, mis polnud mitte kuidagi antud teemaga seotud. Samas vastuste analüüsimisel oli näha, et noored toovad aineid välja pigem tänavanimetustega. Illegaalsete uimastite puhul toodi välja vastuseid nagu näiteks jupp, kook, näff. Kuna palju oli vastuseid, mis polnud kuidagi seotud antud teemaga, siis sellest tulenevalt on autoril ka mõned eeldused, mis on ka mõneti põhjendatud. Esiteks oleks autor väga tahtnud lugeda ausaid vastuseid, ent mõningate vastustega tutvudes mida hiljem analüüsisid jättis mulje, et noored ei ole antud küsimustikku tõsiselt võtnud ega ka küsimustele ausalt vastanud. Põhjusel, miks autor arvab, et tööle ei vastatud ka ausalt on see, et osade küsimuste vastused ei olnud omavahel kooskõlas.

Kui vaadata õpilaste arvu, kes vastasid küsimusele „Kui tihti tarvitate Te uimasteid, v.a alkohol?“ vastusevariandiga mitte kunagi (vt lk 28 joonis 1), siis need ei ole mitte kuidagi kooskõlas vastustega, kus autor küsis, kas noored olid mõne uimastiga kokku puutunud (vt lk 27 tabel 4). Kui 42 noort vastasid, et on kokku puutunud mõne uimastiga ning ülejärgnevas küsimuses on öelnud, et ei tarvita mitte kunagi, siis tekib segadus ning ega tegelikult ei saagi autor teada, milline on tegelik üldpilt ning millised on kõigi õppurite tarbimisharjumused, kes tarvitavad mõnuaineid.

Järgnevalt uuris autor õpilastelt, kas nad on kokku puutunud mõne uimastiga. 48 vastajat ehk üle poolte vastanutest (53,3%) vastasid jaatavalt ning 42 noort vastasid, et ei ole puutunud kokku uimastitega. Neile, kes olid eelnevale küsimusele vastanud jaatavalt, järgnes lisaküsimus, kus autor palus vastata millise ainega või ainetega olid noored kokku puutunud ning tuua need välja valikvastustena (vt tabel 4).

Tabel 4. Uimastitega kokku puutunud õpilased

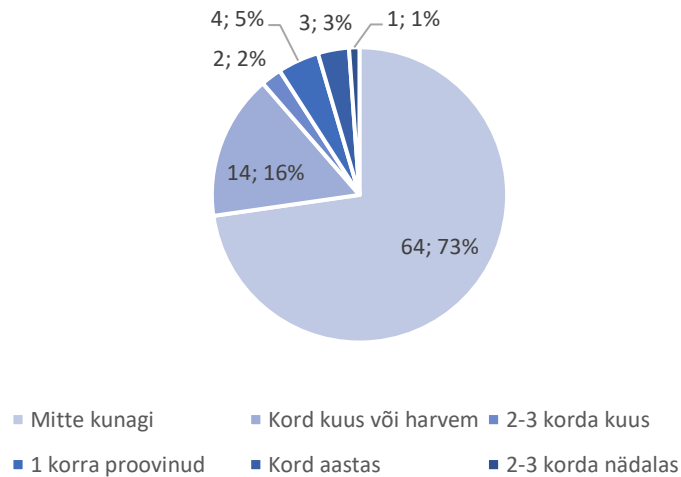
Aine nimetus	Kanep, hašiš	Amfetamiin	MDMA	Kokaiin	LSD
Õpilaste arv	35	3	4	1	0

35 õpilast tõid välja, et neil on olnud kokkupuude kanepi ja hašišiga. Samas eeldas ka autor, et noorukitel on kõige rohkem kokkupuuteid olnud kanepiga, just seetõttu, et kanep on kõige sagedamini kasutatav ebaseaduslik uimasti, mida on 20% 15-24 aastaste vanuserühmas täheldatud. (Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus, 2019) Amfetamiiniga kokku puutunud õpilasi oli 3 ning MDMA-d oli valitud 4 nooruki poolt. Sellele järgnes kokaiin, mis oli märgitud vaid ühe õpilase poolt. Vastuseid analüüsid selgus, et LSD-ga polnud kokku puutunud mitte ükski Tapa valla koolinoor.

4.2 Koolinoorte tarbimisharjumused seoses mõnuainetega

Järgneva küsimusena oli autor uurinud, kui sageli tarvitavad nad uimasteid, kui jätta välja alkohol. Küsimusele vastas 88 õppurit (vt joonis 1).

Kui sageli Te tarvitate uimasteid, v.a alkoholi?

Joonis 1. Koostatud autori poolt põhinedes saadud vastustel

Jooniselt on näha, et 64 vastajat valisid vastuseks vastusevariandi mitte kunagi, ehk need noored ei tarvita uimasteid. 14 õpilast aga vastasid, et tarvitavad uimasteid kord kuus või vähem. 4 õppurit on uimasteid ühe korra proovinud. Kord aastas uimasteid tarvitavaid noori oli 3. Neid koolinoori, kes tarvitavad uimasteid 2-3 kuus on 2. Samas selgub jooniselt, et 2-3 korda nädalas tarvitajaid on 1. Siin kohal võib eeldada, et noorukid tarvitavad mõnuaineid sõpruskondades üheskoos. Uimasteid saadakse kas endast vanematelt sõpradelt, omaealiste käest või siis jagatakse neid hoopiski omavahelistes ringides. (Allaste, 2000) Ning kui esimesed kogemused on olnud positiivsed, siis see võib-olla põhjuseks, miks ajendab see noori veel rohkem aineid tarbima ning ei piirduta ainult korra proovimisega.

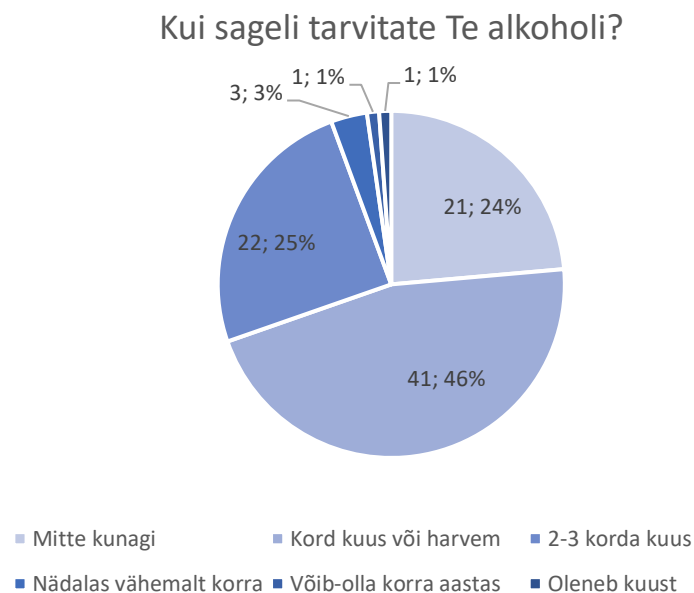
Töö autor arvab, et mõned noored leiavad oma tee mõnuaineteni ka sotsiaalse surveamise tõttu. Näiteks kui grupis osad tarbivad ning pakuvad aineid neile, kellel puuduvad varasemad kogemused tarvitamisega, siis tunnevad just need viimased survet, et peavad ained vastu võtma ning ära proovima. Samuti on tavaks noortegruppide puhul kogemuste jagamine, ehk kui osadel on olnud positiivsed kogemused, siis kipuvad noored arvama, et neil on ka, ent ei mõelda sellele, et iga inimese organism tajub ainet erinevalt.

Küsitluses uuriti ka gümnaasiumiastme õpilastelt, kui sageli tarvitavad nad alkoholi. Autor oli enda poolt lisanud 4 vastusevarianti, milleks olid:

- Mitte kunagi

- Kord kuus või harvem
- 2-3 korda kuus
- Nädalas vähemalt korra.

Küsimusele oli vastanud kokku 89 õpilast. Autor oli lisanud ka vabavalikvastuse, kus vastajaid said tuua välja omapoolse vastuse.

Joonis 2. Koostatud autori poolt põhinedes küsitluses saadud vastustel

Jooniselt saab välja lugeda, et suurim osakaal oli vastusevariandil kord kuus või harvem, mille valisid 41 õpilast. Sellele järgnes 22 õpilase poolt valitud vastusevariant 2-3 korda kuus ning 21 noore poolt valitud variant, milleks oli mitte kunagi. Samas 3 vastajat ütlesid, et nemad tarvitavad alkoholi nädalas vähemalt korra. Kuna autor oli lisanud ka võimaluse, kus vastajatel on võimalus anda endapoolne vastus, siis sellest selgus, et üks õpilane tarvitab alkoholi võib-olla üks kord aastas ning teiseks omapoolseks vastuseks oli lisatud vastusevariant, et tema alkoholi tarbimine oleneb kuust.

Lisaks uuris autor koolinoortelt avatud küsimusena, kas nad on kunagi tarvitanud samal ajal rohkem kui ühte uimastit ning kui vastati jah, siis milliseid. Sellele küsimusele laekus 59 vastust. 13 vastajat andsid eitava vastuse ning 6 vastajat ütlesid, et on tarvitanud kanepit koos alkoholiga. Samuti vastasid kaks õpilast, et on tarvitanud koos amfetamiiniga ka alkoholi. Üks vastanutest kirjutas, et on tarvitanud MDMA-d koos amfetamiiniga ning üks nooruk tõi välja MDMA koos alkoholiga. Ülejäänud 36 õpilast vastasid, et on tarvitanud samaaegselt alkoholi ning nikotiini. Osad noorukid

kirjutasid sulgudesse täiendavalt, et on suitsetanud tavalisi sigarette alkoholi tarvitamise ajal või teinud mokatubakat, kui on pruugitud alkoholi.

Kuna kõige lihtsamaks peetakse narkootikumide kättesaadavust avalikel üritustel, olgu selleks siis diskod, peod klubides ning baarides, siis võib järeldada, et noored on tarvitanud mitut uimastit samaaegselt just avalikel üritustel. (Allaste, 2000) Töö autor arvab, et noorte puhul mitme uimasti samaaegset tarvitamist võib seostada ka klubikultuuriga, eriti klubides aset leitavate elektroonilise muusika üritustel, mis on just viimaste aastatega aina rohkem populaarsust kogunud ning kuhu ka aina rohkem noori kokku koguneb. Seda ka seetõttu, et sellistel üritustel käiakse palju muusikat kuulamas olles just meelemürkide mõju all.

Kui tugineda A. Bandura sotsiaalse õppimise teooriale, siis noored jälgivad palju oma sõpru ning nende käitumist. Kuna klubikultuur on populaarsust kogunud ning noorukid külastavad meelelahutusasutusi nädalavahetusteti koos sõprusseltskondadena, siis grupisiselt võidakse tarvitada mõnuaineid. Sellest tulenevalt võib mõni noor vaadata oma sõpru kes on uimasteid pruukinud, mistõttu võib tekkida tunne, et antud tegu ning käitumisviis on õige, mistõttu hakatakse ka ise aineid pruukima. Ent kui uimastite tarvitamine muutub tihedaks, võib sellest välja kujuneda harjumus, millest omakorda sõltuvus. (Hired Power, 2017) Kuid kui sõpradel pole negatiivseid kogemusi tarvitamisel ette juhtunud, siis võidakse jõuda arvamusele, et see ongi ohutu ning hakataksegi tarvitama mitut ainet koos. Kuid kuna aine puhtuses ei saa iialgi kindel olla, siis paraku võivad tagajärjed mitme aine manustamisel olla traagilised.

Seega siin kohal arvab autor, et tegelikult tuleks tõsta noorte teadlikkust illegaalsetest mõnuainetest, et nad saaksid rohkem aimu, mida tegelikult mitme uimasti tarvitamine samaaegselt kaasa endaga tuua võib. See, kui mõnel sõbral on ainult positiivsed kogemused olnud, ei tähenda seda, et sellel noorel, kes esimest korda proovib samu aineid, saab samasuguse kogemuse.

Järgneva küsimusega uuris autor Tapa valla kooliõpilastelt, et kui nad on kunagi uimasteid tarvitanud, siis kas neil on tekkinud seoses uimastite tarvitamisega süütunnet või kas nad on teinud endale etteheiteid. Sellele küsimusele oli vastanud 67, kellest 53 (79,1%) vastasid eitavalt ning 14 (20,9%) olid vastanud jaatavalt.

Vastustest võib järeldada, et valdav enamus siiski ei tunne süütunnet seoses mõnuainete tarvitamisega. Autor eeldab seda kahel põhjusel. Esimeseks põhjuseks võib olla see, et ei ole tekkinud süütunnet ega tehtud endale etteheiteid just seetõttu, et kõik kogemused on olnud hetkeseisuga positiivsed, millest tuleneb ka see, et noored ei tunne kahetsust. Kui vaadata tänapäevalt, siis on näha,

et rohkem tarvitatakse samaaegselt pigem alkoholi ning tubakatooteid. Alkoholi ja tubakatoodete tarvitamist ei peeta ka nii ohtlikuks, mistõttu on see pigem normaalne nähtus. Samas on autor kindel, et väga palju võib mõjutada noorte süütunnet see, millistes kogustes nad uimasteid tarbivad ning milliseid uimasteid nad parasjagu koos tarvitavad.

Eelviimase küsimusena oli autor uurinud gümnaasiumiastme õpilastelt, kas on teadlikud millisel viisil jõuab narkootikum kõige kiiremini ajju ning mille tõttu kahjustab see kõige rohkem. Autor lisas küsimustikku 4 valikvastust, milleks olid:

- Suitsetades
- Alla neelates
- Süstides
- Ninna tõmmates.

Järgnevas tabelis on autor toonud välja vastusevariandid, mida õpilased valisid (vt. tabel 5).

Tabel 5. Mõnuainete manustamise viisid

Manustamise viis	Suitsetades	Alla neelates	Süstides	Ninna tõmmates
Õpilaste arv	7	0	56	21

Küsimusele laekus 84 vastust ning kõige rohkem valiti kolmandat varianti, ehk süstides. 56 vastanut (66,7%) vastasid, et süstides jõuab narkootikum kõige kiiremini ajju ning mille tõttu see kahjustab kõige rohkem. Sellele järgnes aine ninna tõmbamine, mille valisid 21 õpilast (25%) ning suitsetades, mille valis 7 õpilast (8,3%). Teist varianti, milleks oli alla neelates, ei olnud pakkunud mitte ükski õppur. Selle küsimuste vastustest võib järeldada, et noored on teadlikud, et süstides on uimasti mõju kiireim ning mis kahjustab ka kõige rohkem, just seetõttu, et süstides satub aine otse vereringesse.

Viimase küsimusena uuriti vastanutelt, kuidas nemad hindaksid uimastite kättesaadavust Eestis. Kuna tegemist oli avatud küsimusena, siis said noored ise kirjutada, kuidas nemad hindaksid kättesaadavust Eestis ning võib-olla lisaksid ka omaltpoolt midagi, mida varem polnud võimalik välja tuua. Sellele küsimusele vastasid kõik 90 noort. Kõigist vastanutest olid 53 noort arvamusel, et uimastite kättesaadavus Eestis on kerge. 6 noort tõid vastuseks, et lausa liigagi kerge. Osad vastajatest ütlesid, et uimastite kättesaadavus oleneb täiesti piirkonnast, samas Lääne-Virumaal pidavat see kerge olema.

Vastuseid lugedes tuli välja ka tutvuste olulisus. Nii mõnedki noorukid kirjutasid, kui ikka teada õigeid inimesi või kui enda sõbrad tegelevad uimastitega või teavad ise omakorda kedagi, kes tegeleb, siis on kättesaadavus kerge. Samas toodi välja ka selliseid vastusevariante nagu: „*Oleneb uimastitest, kanepi puhul pigem kerge*“, „*See on ülimalt kerge. Kõik on lihtsalt 2-3 inimese kaugusel.*“, „*Väga kerge, eriti õpilasel.*“. Leidus ka õppureid, kes ütlesid, et kuna nemad ei tarvita aineid, siis puudub neil ka huvi ning teadmine, milline on olukord ainete hankimisel ning kas see on raske või pigem kerge.

Nagu öeldud, siis uimastite kättesaadavus võib olla paari inimese kaugusel. Tihtipeale ongi need noorukite enda vanemad sõbrad või siis jagatakse uimasteid omavahelistes ringides. (Allaste, 2000, lk 29) Samuti ei saa jätta märkimata ka fakti, et kuna sotsiaalmeedia ning internet on üleüldse avanud uukse noortele maailmase, kus tegeletakse uimastite saamisega läbi Facebooki gruppide või kasutatakse hoopiski teisi sotsiaalmeediaplatforme nagu näiteks Snapchat ja Instagram. (Keller, 2020)

Uuringust selgus, et kuigi valdav enamus on teadlik illegaalsetest ja legaalsetest uimastitest, tuleks siiski teha rohkem teavitustööd ainetest. Just seetõttu, et kui noorukid isegi proovivad aineid, siis nad teavad millega on tegu ning mis tarvitamisega kaasneda võib. Küsitluse läbiviimine Tapa valla koolides näitas, et tegelikult on meie ümber inimesi, kes tarvitavad meelemürke ning millest võib järeldada, et tegu on sotsiaalse nähtusega, kus tarvitatakse aineid sõprusseltskondades. Koolinoorte vastustest selgus ka kurb tõsiasi – illegaalsed mõnuained on liigagi kergelt kättesaadavad ning noortel endal on ka sõpru ja tuttavaid, kelle kaudu saadakse uimasteid. Küsitlusest selgus, et kõige kergemini kättesaadavaks aineks on kanep, mis on tulnud välja ka Tervise Arengu Instituudi poolt läbiviidavast uuringust. (Vorobjov & Tamson, 2020)

Uuringu tulemusest lähtuvalt teeb ka autor omapoolsed ettepanekud:

1. Korraldada koolides loenguid, mis võiksid aidata tõsta õpilaste teadlikkust illegaalsetest mõnuainetest.
2. Loenguid võiks läbi viia inimesed, kellel on ka reaalne kokkupuude illegaalsete mõnuainetega olemas.
3. Mõnes ühiskonna ainetunnis võiks näidata ka mingisuguseid videoid sõltuvusse jäänud inimestest, et õpilastel tekiks ka päriselt pilt, mida võivad ained inimesega teha ning millised on sotsiaalsed, majanduslikud ning vaimsed tagajärjed, millega inimesed silmitsi seisma peavad.

KOKKUVÕTE

Viimased aastad on näidanud, et noorte seas on jätkuvalt kasvu trendiks mõnuainete tarbimine. Eestis oli 2020. aasta seisuga 38% (üle kolmandiku) 15-16 aastastest õpilastest tarvitanud enda sõnul mõnda narkootilist ainet. Kuid kui vaadata varasemaid uuringuaastaid, siis on näha kasvutrendi narkootiliste ainete tarvitamises kooliõpilaste seas.

Lõputöö teema on aktuaalne seetõttu, et mõnuained pole meie seast kadunud ning kooliõpilaste seas mõnuainete tarvitamine on kasvutrendis. Kindlasti on kõikidel mõnuainete proovijatel omad põhjused, miks on nad seda teinud. Kuid tihtipeale on nendeks põhjusteks sõprade ja teiste eakaaslaste poolne sotsiaalne survestamine ning tahe kuuluda kindlasse seltskonda või mõjutavad inimest hoopis mõned isiklikud probleemid, mis tegelikult vajaks teistsugust lähenemist. Ainete tarvitamisega võivad kaasnevad erinevad terviseprobleemid, haridustee katkemine, sõltuvus, tööturu passiivsus, kuritegevus ning ka koormus hoolekandesüsteemile ja tervishoiule. See kõik mõjub laastavalt ühiskonnale ning mis omakorda tähendab uute sotsiaalprobleemide tekkimist, mis vajavad aga kindlasti lahendust.

Autori peamiseks eesmärgiks oli välja selgitada, kui teadlikud on Tapa valla gümnaasiumiklasside noored ning millised on nende enda tarbimisharjumused. Töö raames koostati anonüümne küsimustik, mis toetus autori poolt seatud kolmele uurimisküsimusele. Küsimustikku jagati lingi abil Tapa ja Tamsalu gümnaasiumiga, millele said vastata mõlema kooli 10.-12. klasside õpilased. Kokku laekus 90 vastust.

Küsitlusest selgus, et üle poolte vastanutest on kokku puutunud uimastitega. Lisaks sellele sai autor teada, et peamine aine, millega noortel kokkupuude on olnud, on kanep. Sama on ka selgunud varasematest uuringutest, mis on Eestis läbiviidud ning kus on uuritud koolinoorte uimastite tarvitamist. Uuringust tuli välja ka see, et nii mõnedki koolinoored on tarvitanud samaaegselt mitut mõnuainet, mis on aga tegelikult väga ohtlik ning mis võib viia traagiliste tagajärgedeni.

Töö autor jääb ka seisukohale, et tuleks siiski teha rohkem teavitustööd ainetest ning nende mõjust noore inimese organismile. On näha, et on mõningad puudujäägid noorte teadlikkuses, kuna ei teata, kui puhas on aine ning millised mõjud on tegelikult tarvitamisel. Küsitluse läbiviimine Tapa valla koolides näitas, et tegelikult on meie ümber inimesi, kes tarvitavad meelemürke ning millest võib ka järeldada, et tegu on sotsiaalse nähtusega, kus tarvitatakse aineid sõprusseltskondades. Samuti selgus uuringust, et valdav enamus siiski ei tunne süütunnet ega pole teinud endale ka etteheiteid seoses

mõnuainete tarvitamisega. Lisaks sellele tuli vastuseid analüüsides välja, et Lääne-Virumaal on illegaalsete uimastite kättesaadavust hinnatud pigem kergeks, mis on aga suureks murekohaks.

Tööst selgusid ka enim levinumad ained noorte seas. Teadusallikatest sai autor teada, millist mõju avaldavad narkootilised ained inimese organismile ning millised on ohud üleannustamise korral ning millised avaldumisviisid on erinevatel mõnuainetel.

Kui tugineda E. Eriksoni arenguteooriale ning A. Bandura sotsiaalse õppimise teooriale, siis on näha, et väga suurt rolli mängivad noorte elus sõbrad, kellelt omandatakse ka erinevad käitumismallid, olenemata sellest, kas tegemist on positiivsete või negatiivsete käitumismallidega. Lapsed õpivad väga palju enda lähedaste pealt. Kui nooruk on need omaks võtnud ning on arvamusel, et nii on õige, siis on väga suur tõenäosus, et need kanduvad edasi ka hilisemasse ellu, mistõttu võivad välja kujuneda erinevad harjumused ning sõltuvused, millest vabaneda on väga keeruline.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et püstitatud eesmärk sai täidetud ning uurimisülesanded lahendatud.

SUMMARY

The title of the thesis is *Youth awareness on illegal substances on the Example of Tapa municipality*. Recent years have shown that the use of recreational drugs continues to be a growing trend among young people. In Estonia, as of 2020, 38% (more than a third) of 15–16-year-old students said they had used some narcotic product. When compared to the previous research years, it can be noticed that the use of narcotic substances is a rising tendency among schoolchildren.

The topic of this final thesis is relevant because recreational drug use is still there and even on the rise among students. Certainly, all those who try recreational drugs have their own reasons. But often these reasons are related to social pressure caused by friends and peers, as well as to the striving towards belonging to a certain group, or because young people are just affected by some personal problems, which actually need different approaches. The drug use can cause various health problems, interrupted education, addictions, inactivity in the labour market, crime, and also a burden on the welfare system and healthcare. All this has a devastating effect on society, which in turn means the emergence of new social problems, which definitely need a solution.

The author's main goal was to find out how aware gymnasium students in Tapa rural municipality are, and what their own drug consumption habits are. As part of the study, an anonymous questionnaire was prepared, which was based on three research questions set by the author. The questionnaire was shared with Tapa and Tamsalu gymnasiums by using a link, so the author could collect responses from 10th–12th graders of both schools. A total of 90 responses were received.

The survey revealed that more than half of the respondents have used psychoactive drugs. In addition, the author learned that the main substance young people have used is cannabis. The same tendency has also been revealed by previous studies conducted in Estonia, which have researched the drug use by schoolchildren. This study also disclosed that some schoolchildren have used several recreational drugs at the same time, which is actually very dangerous and can lead to tragic consequences.

The author claims that more information should be given to students about substances and their effects on young persons' health. It is evident there are some awareness gaps among young people, because they do not know how pure the substances they use are, and what effects they actually have. Conducting the survey in these two schools of Tapa municipality showed that there are actually young people around us who use psychoactive drugs, and from this it can also be concluded that it is a social phenomenon, meaning that substances are used in groups of friends. The survey also revealed that

the vast majority of the respondents do not feel guilty, and they have not reproached themselves for using recreational drugs. Besides, when analysing the answers, it was found that there is the ready availability of illicit drugs to the youth in Lääne-Virumaa, which is, however, particularly concerning.

The study also disclosed what the most popular substances among young people are. From scientific sources, the author found out what effect narcotic substances have on the human system, and what the dangers are in the event of an overdose, and what forms of manifestation different recreational drugs have.

Based on E. Erikson's theory of development and A. Bandura's theory of social learning, it can be seen that a very big role in the lives of young people is played by their friends, from whom they also acquire different behaviour patterns, regardless of whether these patterns are positive or negative. Children learn a lot from their loved ones. When youngsters have adopted certain patterns and think they are right, there is a very big probability these patterns will be carried over into later life, which is why different habits and addictions may develop that are very difficult to get rid of.

To conclude, it can be said that the set goal was met, and the research tasks were solved.

VIIDATUD ALLIKAD

[ÕS] Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. (kuupäev puudub). Allikas: <http://eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=m%C3%B5nuaine>

[ÕS] Eesti Õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. (kuupäev puudub). Allikas: <http://eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=illegaalsus>

ADF. (10. Jaanuar 2023. a.). Kasutamise kuupäev: 11.01.2023, allikas <https://adf.org.au/drug-facts/cocaine/>

Alcohol and Drug Foundation. (16. August 2022. a.). *What are magic mushrooms?* Kasutamise kuupäev: 27.04.2023, allikas <https://adf.org.au/drug-facts/psilocybin/>

Allaste, A.-A. (2000). *Uimastite levik noorsoo hulgas. Kooliõpilaste alkoholi ja illegaalsete narkootikumide kasutamine Eestis*. Tallinn. Tsiteeritud 12.01.2023

Allaste, A.-A. (2008). *Koolinoored ja uimastid*. Kasutamise kuupäev: 28.12.2022, allikas <https://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/84446/Allastejt2008.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Allaste, A.-A., Derman, N., Undusk, R., Heinla, E., Kurbatsova, A., & Tillemann, K. (2004). *Trendid koolinoorte uimastitarvitamises. 15-16-aastaste õpilaste legaalsete ja illegaalsete narkootikumide kasutamine Eestis*. TPÜ rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituut. Tsiteeritud 12.01.2023

Beekmann, L. (28. October 2022. a.). Latvia: Plan to reduce alcohol and drug abuse: better targeted prevention and quality care services. Kasutamise kuupäev: 27.04.2023, allikas <https://www.nordicalcohol.org/post/latvia-plan-to-reduce-alcohol-and-drug-abuse-better-targeted-prevention-and-quality-care-services>

Beilmann, M. (2020). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Küsitlusuuringud*. Kasutamise kuupäev: 13.01.2023, allikas <https://samm.ut.ee/k%C3%BCsitlusuuringud>

Brelie, v. d., & Butler, E. (05. April 2023. a.). *Why are so many young Finns dying from drug abuse?* Kasutamise kuupäev: 17.04.2023, allikas Euronews: <https://www.euronews.com/2023/03/16/why-are-so-many-young-finns-dying-from-drug-abuse>

- Butterworth, G., & Harris, M. (1994). *Principles of Developmental Psychology*. Psychology Press. Tsiteeritud 8. Jaanuar 2023. a.
- CAMH. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 10.01.2023, allikas <https://www.camh.ca/en/health-info/mental-illness-and-addiction-index/lsd>
- Cherry, K. (22. Juuni 2022. a.). *Identity vs. Role Confusion in Psychosocial Development*. Kasutamise kuupäev: 13.01.2023, allikas <https://www.verywellmind.com/identity-versus-confusion-2795735>
- Economist. (12. November 2019. a.). How Estonia became the drug-overdose capital of Europe. Kasutamise kuupäev: 12.01.2023, allikas <https://www.economist.com/graphic-detail/2019/11/12/how-estonia-became-the-drug-overdose-capital-of-europe>
- Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus. (2019). *Euroopa uimastiprobleemide aruanne 2019: suundumused ja arengud*. Väljaannete talitus. Kasutamise kuupäev: 08.01.2023, allikas https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/11364/20191724_TDAT19001ETN_PDF.pdf
- Euroopa Narkootikumide ja Narkomaania Seirekeskus. (2019). *Euroopa uimastiprobleemide aruanne 2019: suundumused ja arengud*. Väljaannete talitus. Kasutamise kuupäev: 09.01.2023, allikas https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/11364/20191724_TDAT19001ETN_PDF.pdf
- Global Social Work Statement of Ethical Principles, I. 2. (2. Jaanuar 2020. a.). *Eetikapõhimõtted sotsiaaltöös*. (M. Selg, Toimetaja) Kasutamise kuupäev: 27.04.2023, allikas <https://tai.ee/et/sotsiaaltoe/eetikapohimotted-sotsiaaltoos>
- Hired Power. (3. November 2017. a.). Social Learning Model of Addictive Behaviors. Kasutamise kuupäev: 17.04.2023, allikas <https://www.hiredpower.com/blog/social-learning-model-of-addictive-behaviors/>
- Ida-Tallinna Keskhaigla. (kuupäev puudub). GAMMAHÜDROKSÜBUTÜRAAT URIINIS. (V. Viia, Toim.) Kasutamise kuupäev: 17.04.2023, allikas <https://www.itk.ee/sites/default/files/2020-01/Gammahudroksubuturaat-uriinis.pdf>

- Jänes, V. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 10.01.2023, allikas https://www.kliinik.ee/haiguste_abc/kokaiin/id-720
- Jänes, V. (kuupäev puudub). *Narkootilised ained*. Kasutamise kuupäev: 08.01.2023, allikas https://www.kliinik.ee/haiguste_abc/narkootilised-ained/id-1182
- Keller, A. (2020). How Do Teens Get Drugs. Kasutamise kuupäev: 15.01.2023, allikas <https://www.drugrehab.com/teens/how-teens-get-drugs/>
- Kender, E., & Vorobjov, S. (28. August 2022. a.). Eesti 15-16aastaste koolinoorte uimastitarvitamine (sh tubakatooted, alkohol ja muud psühhoaktiivsed ained) rahvusvahelises võrdluses. Allikas: https://www.tai.ee/sites/default/files/2022-08/Eesti%2015%E2%80%9316aastaste_koolinoorte_uimastitarvitamine_sh_tubakatooted_alkohol_ja_muud_psuhoaktiivsed_ained_rahvusvahelises_vordluses.pdf
- Kidron, A. (2019). *Isikus ja iseloom*. Tallinn: Mondo. Tsiteeritud 13.04.2023
- McGill, T. (2002). *Uimasteid trotsides. Teejuht lapsevanematele*. Tsiteeritud 12.01.2023
- McGill, T. (2002). *Uimasteid trotsides. Teejuht lapsevanematele*. Tsiteeritud 30.12.2022
- McLeod, S. (2018). *Erik Erikson's Stages of Psychosocial Development*. Kasutamise kuupäev: 28.12.2022, allikas SimplyPsychology: <https://www.simplypsychology.org/Erik-Erikson.html#identity>
- McLeod, S. (16. February 2023. a.). Albert Bandura's Social Learning Theory. Kasutamise kuupäev: 17.04.2023, allikas <https://www.simplypsychology.org/bandura.html>
- Narko.ee. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 13.04.2023, allikas https://www.narko.ee/ained/kanep_marihuaana_hasis/
- Narko.ee. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 13.04.2023, allikas <https://www.narko.ee/ained/lsd/>
- Narko.ee. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 30.12.2022, allikas <https://www.narko.ee/ained/amfetamiin/>
- Narko.ee. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 30.12.2022, allikas <https://www.narko.ee/ained/mdma-ehk-ecstasy/>

Narko.ee. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 13.04.2023, allikas
https://www.narko.ee/ained/kanep_marihuaana_hasis/

Narko.ee. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 17.04.2023, allikas
<https://www.narko.ee/narkootikumide-moju-kehale/>

Narko.ee. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 17.04.2023, allikas
<https://www.narko.ee/ained/ghb/>

Narko.ee. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 27.04.2023, allikas
<https://www.narko.ee/ained/psilotsiini-ja-psilotsiini-sisaldavad-seened/>

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus. (16.08.2022). Allikas: Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/NPALS>

National Institute on Drug Abuse. (2017). *MDMA (Ecstasy) Abuse Research Report*. Kasutamise kuupäev: 09.01.2023, allikas <https://nida.nih.gov/publications/research-reports/mdma-ecstasy-abuse/what-mdma>

National Institute on Drug Abuse. (Aprill 2021. a.). *What is cocaine?* Kasutamise kuupäev: 30.12.2022, allikas <https://nida.nih.gov/publications/drugfacts/cocaine>

National Union of University Students in Finland. (11. July 2022. a.). Finland needs a science-based drug policy – substance abuse requires help, not punishment! Helsinki. Kasutamise kuupäev: 17.04.2023, allikas <https://syl.fi/en/finland-needs-a-science-based-drug-policy-substance-abuse-requires-help-not-punishment/>

Newman, T. (22. December 2017. a.). *MedicalNewsToday*. Kasutamise kuupäev: 13.04.2023, allikas
Uses and risks of amphetamine:
<https://www.medicalnewstoday.com/articles/221211#contraindications>

Oidermaa, J.-J. (7. Oktoober 2014. a.). *Kanepi suitsetamine seab ohtu vaimse tervise*. Kasutamise kuupäev: 08.01.2023, allikas ERR: <https://novaator.err.ee/255617/kanepi-suitsetamine-seab-ohtu-vaimse-tervise>

Otter, M. (1997). *Narkootikumid*. Tallinn: Huma. Tsiteeritud 13.04.2023

- Poison & Drug Information Service, & Alberta Health Services. (20. August 2019. a.). *Substance Use: Common Drugs*. Kasutamise kuupäev: 27.04.2023, allikas MyHealth.Alberta.ca: <https://myhealth.alberta.ca/Alberta/Pages/What-are-magic-mushrooms.aspx>
- Praats, M. (5. Jaanuar 2022. a.). Miks on narkootikumid ohtlikud? Kasutamise kuupäev: 8. Jaanuar 2023. a., allikas <https://www.teeviit.ee/miks-on-narkootikumid-ohtlikud/>
- Regmi, R. P., Waithaka, E., Paudyal, A., Simkhada, P., & Teijlingen, E. v. (31. December 2016. a.). Guide to the design and application of online questionnaire surveys. Kasutamise kuupäev: 13.04.2023, allikas <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28804676/>
- Rogers, P. D., & Goldstein, L. (2002). *Drugs & Your Kid*. New Harbinger Publications. Tsiteeritud 09.01.2023
- Ryckman, R. M. (2008). *Theories of Personality*. Belmont, CA: Michele Sordi. Tsiteeritud 13.04.2023
- Social Learning Theory and Addiction*. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 17.04.2023, allikas MentalHelp.net: <https://www.mentalhelp.net/addiction/social-learning-theory/>
- Sotsiaalministeerium. (4. Juuli 2022. a.). *Narkootikumid*. Kasutamise kuupäev: 28.12.2022, allikas <https://www.sm.ee/narkootikumid>
- Teppan, P. (kuupäev puudub). Kaasaja õpiteooriate lähtepunktid. Sotsiaalne õppimine. Kasutamise kuupäev: 17.04.2023, allikas http://stud.sisekaitse.ee/Teppan/Opiteooriad/sotsiaalne_ppimine.html
- Tervise Arengu Instituut. (2012). *Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: 15-16-aastaste õpilaste legaalse ja illegaalse narkootikumide kasutamine Eestis*. Tsiteeritud 31.12.2022
- Tervise Arengu Instituut. (2015). *Räägime narkootikumidest*. Kasutamise kuupäev: 10.01.2023, allikas https://intra.tai.ee/images/prints/documents/144247947725_Raagime_narkootikumidest_Est.pdf
- Tervise Arengu Instituut. (2020). *Narkomaania olukord Eestis 2020*. Kasutamise kuupäev: 28.12.2022, allikas https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-04/TAI%20narkomaania%20teemaleht_Narkomaania%20olukord_A4.pdf

- Tervise Arengu Instituut. (28. September 2021. a.). Kanep - mis on mis? Kasutamise kuupäev: 08.01.2023, allikas Terviseinfo: <https://www.terviseinfo.ee/et/blogi/5460-kanep-mis-on-mis>
- Tervise Arengu Instituut. (2022). *Narkomaania olukord Eestis*. Kasutamise kuupäev: 31.12.2022, allikas https://intra.tai.ee/images/prints/documents/165407272847_TAI_Narkomaania_olukord_Eestis_210x297.pdf
- UN Office on Drugs and Crime. (2022). UNODC World Drug Report 2022 highlights trends on cannabis post-legalization, environmental impacts of illicit drugs, and drug use among women and youth. Kasutamise kuupäev: 15.01.2023, allikas <https://www.unodc.org/unodc/frontpage/2022/June/unodc-world-drug-report-2022-highlights-trends-on-cannabis-post-legalization--environmental-impacts-of-illicit-drugs--and-drug-use-among-women-and-youth.html>
- Vorobjov, S., & Tamson, M. (2020). Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: tubakatoodete, alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamine Eesti 15-16-aastaste õpilaste seas. Tallinn: Tervise Arengu Instituut, . Kasutamise kuupäev: 27.04.2023, allikas https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-03/159103814529_Uimastite_tarvitamine_koolinoorte_seas_2019.pdf
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses*. Tartu. Kasutamise kuupäev: 13.01.2023, allikas http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf

LISA

Lisa 1. Küsimustik

Minu nimi on Birgit-Brenda Panov ning olen Tallinna Tehnikakõrgkooli sotsiaaltöö eriala III kursuse tudeng. Olen kirjutamas enda lõputööd, töö teemaks on noorte teadlikkus illegaalsetest mõnuainetest Tapa valla näitel. Soovin, et leiaksite mõned minutid küsimustiku täitmiseks. Küsimustik on täiesti anonüümne ning antud vastuseid analüüsin ainult lõputöö kirjutamisel. Aitäh!

1. Teie sugu
2. Teie vanus
3. Klass (10., 11., 12.)
4. Kool (Tapa gümnaasium, Tamsalu gümnaasium)
5. Olete Te teadlik illegaalsetest ja legaalsetest uimastitest?
6. Nimetage minimaalselt 3 illegaalset uimastit.
7. Nimetage minimaalselt 3 legaalset uimastit.
8. Kas olete kokku puutunud mõne uimastiga?
9. Kui vastasite jah, siis tehke märk aine (ainete) ette.
 - Kanep, hašiš
 - Amfetamiin
 - MDMA, ecstasy
 - Kokaiin
 - LSD
 - Muu
10. Kui sageli Te tarvitate uimasteid, v.a alkohol?

- Mitte kunagi
- Kord kuus või harvem
- 2-3 korda kuus

11. Kui sageli tarvitate Te alkoholi?

- Mitte kunagi
- Kord kuus või harvem
- 2-3 korda kuus
- Kord nädalas

12. Kas Te olete kunagi tarvitanud samal ajal rohkem kui ühte uimastit? Kui jah, siis milliseid?

13. Kui olete kunagi uimastit tarvitanud, siis kas Teil on tekkinud seoses uimastite tarvitamisega süütunnet või kas olete teinud endale etteheiteid?

14. Kas olete teadlik, millisel viisil jõuab narkootikum kõige kiiremini ajju ning mille tõttu kahjustab see kõige rohkem?

- Suitsetades
- Süstides
- Alla neelates
- Ninna tõmmates

15. Kuidas Te hindaksite uimastite kättesaadavust Eestis? On see raske või pigem kerge?